

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Op de museale weegschaal

collectiewaardering in zes stappen

Op de museale weegschaal

Collectiewaardering in zes stappen

Colofon

Tekst: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Redactie, interviews en tekstadvis: Anne Versloot

Vormgeving: Creabea, Amersfoort

Druk: Drukkerij Damen, Werkendam

Foto omslag: balans, inventarisnummer HNM-22488, metaal en hout, ontwerper C. Becker, Arnhem, afm. 30,6 x 76 x 89,4 cm. Geldmuseum, Utrecht. Foto: Eddo Hartmann.

Foto's bij interviews: Eddo Hartmann

ISBN: 9789057992124

info@cultureelerfgoed.nl

www.cultureelerfgoed.nl

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort, mei 2013

Inhoud

Inleiding	4
Waarom waarderen?	6
Stappen bij het waarderingsproces	11
stap 1: formuleer de aanleiding en vraagstelling en leg deze vast op het waarderingsformulier	11
stap 2: bepaal wat u gaat waarderen, binnen welk referentiekader en wie de belanghebbenden zijn	16
stap 3: bepaal welke criteria voor de waardering relevant zijn en definieer het waarderingskader	20
stap 4: ken waardescores toe en onderbouw ze met argumenten	26
stap 5: verwerking van de toetsing	49
stap 6: besluit of actie	52
Geraadpleegde literatuur en suggesties voor verder lezen	56
Verklarende woordenlijst	58
Waarderingsformulier	60
Referentiekaderformulier	62
Interviews	
Miriam Windhausen - Museum voor Moderne Kunst Arnhem & Historisch Museum Arnhem	14
Jouetta van der Ploeg - Stadsmuseum Zoetermeer	18
Hans Piena - Nederlands Openluchtmuseum Arnhem	24
Paul van de Laar - Museum Rotterdam	34
Ruurd Halbertsma - Rijksmuseum van Oudheden Leiden	42
Thijs Boers - Museum Ons' Lieve Heer op Solder	50
Hubert Vreeken - Museum Willet-Holthuysen & Amsterdam museum	54

Inleiding

Waarde is een van de belangrijkste begrippen in de zorg voor het erfgoed. Wat als waardevol wordt gezien, zal (her)gebruikt, behouden of gekoesterd worden. Iets waaraan geen waarde wordt toegekend, wordt verwaarloosd, vernietigd of weggegooid. Maar wat het begrip ‘waarde’ precies inhoudt, is niet in een paar woorden te vangen. Het is zelfs een uitgesproken lastig begrip. Vaak wordt het in heel uiteenlopende betekenissen gebruikt. Van prijs, aanzien en nut, tot uitslag, belang en verdienste.

Onder ‘waarderen’ in relatie tot erfgoed verstaan we: het doen van beargumenteerde en verifieerbare uitspraken over de waarde van erfgoed. Het expliciteren van toegekende waarde is noodzakelijk om richting te geven aan behoud, ontwikkeling en gebruik, én om maatschappelijk draagvlak voor erfgoed te laten ontstaan. Tot nu toe is de waardering van erfgoed vrijwel uitsluitend in handen geweest van professionals als kunst- en architectuurhistorici, archeologen, archivariissen, bibliothecarissen, sociaal-geografen en historici. In musea meestal conservatoren. Zij gebruiken vaak wetenschappelijke of cultuurhistorische termen om hun waardering uit te spreken. Maar de wereld verandert – politiek, economisch en maatschappelijk – en daarmee óók de kijk op het erfgoed en de waardering ervan. De opvattingen over wie het erfgoed waardeert, zijn eveneens aan verandering onderhevig.

Om die redenen heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) een nieuwe systematiek ontwikkeld – in zes stappen – voor de waardering van museale objecten en (deel)collecties. Eén die ruimte geeft voor verandering in waardering.

Wat is nieuw aan de methodiek? De waardering nieuwe stijl gaat ervan uit dat er voor een waardering altijd een aanleiding moet zijn. Er zijn verschillende perspectieven mogelijk van waaruit een collectie beoordeeld wordt. De methodiek biedt inzicht in (nieuwe) waarderingscriteria en beschrijft hoe waardescores onderbouwd moeten worden met argumenten.

De criteria die onderscheiden worden – zoals toestand, ensemble-, herkomst-, artistieke, informatie- en belevingswaarde – zijn in vier hoofdgroepen verdeeld. Eén heeft betrekking op de formele kenmerken van het object of de collectie, zoals herkomst, conditie en zeldzaamheid. De toetsing aan die criteria leidt tot een beschrijving, nog niet tot een waardering. De overige drie groepen criteria hebben betrekking op drie waardedomeinen: cultuurhistorisch (de traditionele ‘expertwaarden’), sociaal-maatschappelijk en gebruik. Die drie groepen zijn in principe gelijkwaardig, maar de gebruiker kan desgewenst zelf een hiërarchie aanbrengen. Om tot het cultureel erfgoed te worden gerekend, moet een object of (deel)collectie aan minstens één criterium uit de groep ‘cultuurhistorisch’ voldoen.

De beschreven methodiek in *Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen* borduurt voort op eerdere waarderingsmethoden en -criteria. Er zijn echter belangrijke verbeteringen:

- de methodiek is toepasbaar op **verschillende niveaus**: individuele objecten, deelcollecties en totale collecties;
- de methodiek is toepasbaar op **verschillende typen collecties**: (kunst-) en (cultuur)historische,

- volkenkundige, natuurhistorische, technische, academische, maritieme, etc;
- de methodiek beschrijft stap voor stap het **proces van waarden**;
 - de methodiek biedt de mogelijkheid een **referentiekader** te definiëren en belanghebbenden in kaart te brengen;
 - het aantal **criteria** is beperkt gehouden en bestrijkt toch alle relevante waardeaspecten;
 - de methodiek houdt niet alleen rekening met cultuurhistorische waarden, maar ook met **sociaal-maatschappelijke en gebruikswaarden**;
 - de methodiek kan zowel worden toegepast voor een **kwalitatieve** waardering (een beschrijving van betekenis) als voor een **semi-kwantitatieve** waardering (een rangorde als 'laag', 'gemiddeld', 'hoog');
 - aan de hand van de methodiek kan het **ontwikkel-potentieel** (de mogelijkheid voor waardeontwikkeling) in beeld worden gebracht.

Kennis is onmisbaar om tot een zinvolle waardering te komen. De nieuwe methode gaat ervan uit dat kennis van museale objecten en (deel)collecties bij verschillende groepen aanwezig is. Niet alleen bij professionals als conservatoren, collectiebeheerders, educatief en pr-medewerkers of restauratoren. Maar ook bij niet-professionals als, het publiek, mecenasen, bruikleengevers, liefhebbers, toeristen en 'gewone mensen'.

Anno 2013 wordt de 'expert' niet meer gezien als de enige die de waarde van het erfgoed bepaalt. Net zoals topstukken niet altijd meer centraal staan, maar steeds vaker het verhaal en de mensen achter het object. Daarom is het goed als de leden van een waarderingsteam verschillende soorten kennis en achtergronden hebben. Zo draagt een multidisciplinair team bij aan de ontwikkeling van een genuanceerde visie op de collectie.

Er is een onderscheid gemaakt tussen de termen 'waarde', 'criteria' en 'betekenis'. Waarde bestaat onder andere uit historische, artistieke, economische, emotionele, wetenschappelijke en maatschappelijke waarden die aan een object of (deel)collectie kunnen worden toegekend.

Elke 'waarde' wordt bepaald door de mate waarin het object of de (deel)collectie aan bepaalde 'criteria'

voldoet. Zo heeft een object artistieke waarde als het bijzonder is om zijn ontwerp of vormgeving of als het een belangrijke kunstenaar of stroming representeert. De *combinatie* van alle waarden – van historische tot maatschappelijke – is de 'betekenis' van een object of (deel)collectie.

De term 'intrinsieke waarde' komt in deze nieuwe systematiek niet voor. Omdat een object zelf geen vaststaande, objectief meetbare waarde heeft. Wij zijn het immers, de mensen die een waardering uitvoeren, die waarde toekennen aan een object of (deel)collectie. Betekenis wordt 'gemaakt'.

In deze publicatie, *Op de museale weegschaal*, is de nieuwe manier van waarden stap voor stap uitgelegd. De gebruiker komt zo geleidelijk tot verhelderende inzichten ten aanzien van de waarde van het object of de (deel)collectie.

Onderweg zal iedereen merken dat waarden soms ook problematisch kan zijn. Er kunnen dilemma's ontstaan, twijfels of onverenigbare perspectieven. Neem bijvoorbeeld de betwiste waarde van erfgoed van het Nederlandse slavernijverleden of de waarde van oorlogsmonumenten die Duitse slachtoffers herdenken. Voer voor discussie is er ongetwijfeld. De uiteindelijke resultaten van een waardering kunnen op verschillende manieren verwerkt worden en vormen het beginpunt en onderbouwing van nieuwe beslissingen of acties. De uitkomsten geven het antwoord op de vraag die aan het begin van de waardering is gesteld aan de objecten of (deel)collectie.

Belangrijk is het, tot slot, dat de toegekende waarden aan objecten of (deel)collecties niet voor eeuwig en altijd vastliggen. Opvattingen kunnen in de loop der tijd veranderen. Een waardering is een momentopname. Een collectiewaardering kan na een aantal jaren – met wellicht een andere aanleiding – op nieuw noodzakelijk zijn.

Waarom waarderen?

Een museale collectie professioneel beheren vraagt om het maken van keuzes. Welke objecten worden tentoongesteld? Welke gerestaureerd, extra beschermd of juist herbestemd? Bij de verdeling van budgetten maakt een collectiebeheerder afwegingen tussen objecten, net als bij het indienen van een subsidie-aanvraag of bij het opstellen van een evacuatielijst. De culturele waarde van objecten speelt daarbij een belangrijke rol. Tegenwoordig wegen de gebruikswaarde, emotionele en maatschappelijke waarde van objecten en collecties steeds vaker mee. Door al die waarden te onderzoeken, onder woorden te brengen en te beargumenteren, komt de collectiebeheerder tot weloverwogen beslissingen. Bovendien is het uitdragen van waarden van belang voor het laten ontstaan van maatschappelijk draagvlak voor het behoud van collecties.

Waarderen is het doen van beargumenteerde en verifieerbare uitspraken over de waarde van een object of (deel)collectie, aan de hand van een vraagstelling, vooraf vastgestelde en gedefinieerde criteria, binnen een passend referentiekader en voor bepaalde belanghebbenden.

Collectiemanagement is het strategisch inzetten van mensen en middelen om de collectie optimaal te gebruiken, behouden en ontwikkelen.

Stap voor stap waarderen

Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen is een praktisch hulpmiddel voor de toekenning van waarde aan objecten, deelcollecties of gehele collecties. Het is bedoeld voor iedereen die zich bezighoudt met het professioneel beheer van een collectie. Wie het

proces stap voor stap doorloopt, kan met de resultaten het bestaansrecht van zijn museum onderbouwen, het belang van de collectie uitdragen en zijn professionele taak als collectiebeheerder beter vervullen.

De waardering kan als basis dienen voor collectiebeleid en planvorming. Ze helpt om de waarde van museale objecten en (deel)collecties tegen elkaar af te wegen, beslissingen te nemen over ingrepen en om conflicterende belangen bespreekbaar te maken. Maar ook om de verhalen achter de collectie beter toegankelijk te maken, om de betrokkenheid van bezoekers bij de collectie te vergroten en om uit te leggen waarom museale objecten en collecties bescherming en zorg verdienen.

De Bloemenmarkt in Amsterdam

Van Nachtwacht tot Bloemenmarkt

De stad Amsterdam (restaurants en hotels) profiteert in financiële zin bijvoorbeeld van het Rijksmuseum omdat toeristen daar de *Nachtwacht* van Rembrandt willen bewonderen. Wellicht maken ze daarna ook nog een tochtje in een rondvaartboot en brengen een bezoek aan de Bloemenmarkt of het Anne Frank Huis.

Waarde in het collectiemanagement – een model

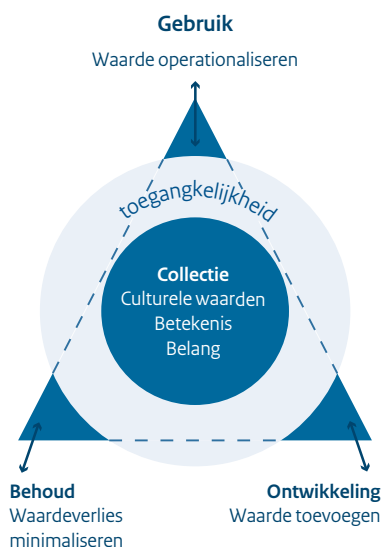
Activiteiten die horen bij het professioneel beheer van een collectie – het collectiemanagement – vallen in drie categorieën uiteen: gebruik, behoud en ontwikkeling. (zie figuur 1, de collectiemanagementdriehoek).

Het *gebruik* van een collectie houdt onder andere in: tentoonstellen, in bruikleen geven of raadplegen van objecten (zoals een archiefstuk lezen). Ook valt hieronder: voorwerpen onderzoeken om tot een presentatie, bruikleen of publicatie te komen. Onder *behoud* vallen activiteiten die te maken hebben met het beheer van objecten, zoals hun registratie, conservering en de zorg voor optimale bewaaromstandigheden (tekeningen in een zuurvrije doos opbergen, het klimaat in een depot regelen, de collectie stofvrij houden). En door *ontwikkeling* wordt de collectie verrijkt, bijvoorbeeld door de verwerving van objecten of nader (kunst)historisch, antropologisch of materiaaltechnisch onderzoek. Bij deze drie activiteiten speelt de waarde die aan de collectie wordt toegekend een belangrijke rol.

Bij gebruik doet een museum iets met die waarde, ze wordt ingezet in de vaste opstelling, publicaties of tijdelijke exposities. Behoud beperkt het waardeverlies van objecten door hun onvermijdelijke fysieke verval tegen te gaan. Terwijl bij ontwikkeling juist waarde wordt toegevoegd doordat meer kennis is vergaard – die vervolgens wordt gedeeld met andere musea, kunsthistorici, onderzoekers en het publiek. Nieuwe inzichten kunnen overigens ook leiden tot waardevermindering: een au-

thentiek gewaand object kan een vervalsing blijken. De *toegankelijkheid* van de collectie is bij dit alles cruciaal. Want zonder toegang tot de objecten is het immers niet mogelijk er iets mee te doen. Dat geldt voor zowel de fysieke als virtuele toegang (zoals gedigitaliseerde foto's op internet) en voor de beschikbare kennis die erbij hoort.

Bij alle activiteiten van het collectiemanagement speelt waarde dus op de een of andere manier een rol. In feite gaat het om 'waardemanagement'. Vooral het onder woorden brengen en overbrengen waarom objecten en collecties waardevol zijn, is daarbij van het grootste belang.

Figuur 1. De collectiemanagementdriehoek

Financiële en economische waarde

Op de financiële waarde van collecties heeft een collectiewaardering géén betrekking. Wanneer een object in een museumcollectie is opgenomen, wordt het onttrokken aan het economisch verkeer. De status van museumobject impliceert dat het geen verhandelbaar goed (meer) is en dus ook geen marktwaarde meer vertegenwoordigt. Uiteraard kan er voor verzekeringsdoeleinden een financiële waarde – vastgesteld door een beëdigd taxateur – aan worden toegekend. Die verzekerde waarde heeft een relatie tot de veronderstelde marktwaarde, maar staat niet gelijk daaraan. Wanneer een museum

besluit een voorwerp te herbestemmen, ontstaat een nieuwe situatie. Want als andere musea geen belangstelling voor het object hebben, is verkoop een mögeliöhe wijze van afstoting. In dat geval komt het opnieuw 'op de markt' en kan er een financiële waarde aan worden toegekend.

Het criterium 'economische waarde' komt wel in deze publicatie voor. Daarmee wordt niet de financiële waarde bedoeld, maar de mate waarin een object of collectie bijdraagt aan het genereren van inkomsten voor de organisatie, de gemeente of de regio.

De Museum-
stoomtrein
Hoorn-Medemblik.
Foto R. Korthof

De Museumstoomtrein

Wanneer mobiel erfgoed ‘levend’ is en origineel materieel nog rondrijdt, kan de economische waarde groot zijn. Zo organiseert de Museumstoomtram Hoorn-Medemblik het hele jaar door speciale ritten en evenementen waarbij de historie van de stoomtram in Nederland wordt toegelicht, en krijgt daaruit inkomsten.

Voordelen

De beschreven methodiek in *Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen* borduurt voort op oudere waarderingsmethoden en -criteria. Er zijn echter belangrijke verbeteringen:

- de methodiek is toepasbaar op **verschillende niveaus**: individuele objecten, deelcollecties en totale collecties;
- de methodiek is toepasbaar op **verschillende typen collecties**: (kunst-) en (cultuur)historische, volkenkundige, natuurhistorische, technische, academische, maritieme, etc;
- de methodiek beschrijft stap voor stap het **proces van waarden**;
- de methodiek biedt de mogelijkheid een **referentiekader** te definiëren en belanghebbenden in kaart te brengen;
- het aantal **criteria** is beperkt gehouden en bestrijkt toch alle relevante waardeaspecten;
- de methodiek houdt niet alleen rekening met cultuurhistorische waarden, maar ook met **sociaal-maatschappelijke en gebruikswaarden**;
- de methodiek kan zowel worden toegepast voor een **kwalitatieve** waardering (een beschrijving van betekenis) als voor een **semi-kwantitatieve** waardering (een rangorde als ‘laag’, ‘gemiddeld’, ‘hoog’);
- aan de hand van de methodiek kan het **ontwikkelpotentieel** (de mogelijkheid voor waardeontwikkeling) in beeld worden gebracht.

Eerdere waarderingskaders

Er zijn in Nederland eerder criteria ontwikkeld om objecten en (deel)collecties in musea te waarderen. Voor het eerst gebeurde dat in 1984. Dit ‘waarderingskader’ was opgesteld in verband met de introductie van de Wet tot Behoud van Cultuurbezit (WBC). Die wet heeft als doel te voorkomen dat objecten van nationaal belang die in privébezit zijn, naar het buitenland verdwijnen. Bij deze wet hoort een lijst van voorwerpen. Om te beoordelen of een bepaald object of collectie op die lijst hoort te staan, zijn toen waarderingscriteria opgesteld.

Die criteria vormden ook de basis voor de waarderingscriteria van het Deltaplan voor Cultuurbehoud. Dat was een grootscheepse reddingsoperatie voor collecties waarbij het rijk miljoenen beschikbaar stelde om achterstanden in collectiebeheer en –behoud (zoals ontbrekende objectenregistratie, slechte bewaaromstandigheden) in te lopen.

Omdat alleen de belangrijkste collecties voor subsidie in aanmerking kwamen, zijn toen vier categorieën geïntroduceerd. Dat was om een vergelijking tussen collecties wat betreft waarde mogelijk te maken. Categorie A en B werden gezien als respectievelijk de top en de subtop van het Nederlands cultuurbezit, C gold als ondersteunend aan de doelstelling van het museum en D als niet passend binnen de collectie. Het referentiekader was de ‘Collectie Nederland’. Een nieuw begrip om alle openbare collecties in Nederland mee aan te duiden.

Een afgeleide variant van de Deltaplansystematiek was die van het Museum Inventarisatie Project

(MUSIP) – uitgevoerd tussen 1997 en 1999 – waarbij *per provincie* museale collecties op het niveau van deelcollecties geïnt inventariseerd en gewaardeerd zijn. Het voornaamste verschil is dat bij MUSIP de waardering gebeurde op het niveau van de *eigen instelling*, terwijl bij het Deltaplan de ‘Collectie Nederland’ het referentiekader was. Op basis van beide methoden zijn vervolgens voor onder andere natuurhistorische collecties, ‘railgebonden’ erfgoed, fotocollecties, en medisch-academisch erfgoed specifieke criteria ontwikkeld.

Van recentere datum zijn waarderingsmethodieken als *Hulpmiddel voor de culturele waardering van historische interieurs* (uit 2010) en de *Handreiking roerend religieus erfgoed* (2011). Ze zijn onder andere geïnspireerd op de Australische waarderingsmethodiek Significance 2.0 (2001).

Bij die methode staat het schrijven van een ‘statement of significance’ voorop (in deze publicatie een ‘beschrijving van betekenis’ genoemd). Dat is een beredeneerde en bondige tekst met een samenvatting van de waarden van een object of (deel)collectie voor bepaalde belanghebbenden. Die wordt opgesteld aan de hand van een vraagstelling, vooraf vastgestelde en gedefinieerde criteria en binnen een passend referentiekader. De aandacht voor de argumentatie waaróm iets waarde heeft, neemt een belangrijke plaats in. In de uiteindelijke ‘beschrijving van betekenis’ zijn de waarden zo verwoord en onderbouwd dat de tekst ook meteen bruikbaar is als communicatiemiddel, bijvoorbeeld bij het indienen van een subsidieaanvraag.

Wie kent waarde toe?

Kennis is onmisbaar om tot een zinvolle waardering te komen. Welke kennis nodig is, hangt af van de vraagstelling en het doel. Musea hebben zelf kennis in huis, met hun conservatoren, restauratoren, medewerkers presentatie en educatie, pr & marketing, registratoren. Maar ook buiten de musea is veel kennis aanwezig: bij verzamelaars, bezoekers, mecenasen, schrijvers van

boeken over cultureel erfgoed en liefhebbers. Het heeft meerwaarde als verschillende belanghebbenden met hún specifieke kennis bijdragen aan een waardering. Dat kunnen zowel professionals als niet-professionals zijn. De ‘expert’ wordt niet meer gezien als de enige die de waarde van het erfgoed bepaalt. Musea vragen (via internet bijvoorbeeld) al steeds vaker groepen en individuen – ‘gewone mensen’ – om hun

eigen cultuur en geschiedenis te documenteren. In teamverband toegepast kan de hier beschreven waarderingsmethodiek een grotere rijkdom aan informatie opleveren en leiden tot een genuanceerdere uitkomst, doordat de collectie vanuit verschillende perspectieven is bekeken. Uit verschillende casestudy's is gebleken dat het werken in een multidisciplinair team bijdraagt aan de ontwikkeling van een gemeenschappelijke visie op de collectie. De deelnemers, die ook vaak een eigen belang hebben bij de collectie, gaan als het ware dezelfde 'taal' spreken. Bovendien vergroot een gezamenlijk proces van waardering het draagvlak voor eventueel daarna te nemen beslissingen.

Suggestie: stel bij het waarderen in teamverband een neutrale gespreksleider aan om het proces te begeleiden. Zo kunnen de teamleden zich concentreren op de inhoud en kan de gespreksleider de voortgang bewaken en ervoor zorgen dat alle stappen zorgvuldig doorlopen worden. Juist omdat de materie ingewikkeld is en opvattingen sterk uiteen kunnen liggen, ligt het risico op 'afdwalen van het onderwerp' tijdens de gesprekken geregeld op de loer.

Suggestie: als de tijd en capaciteit ontbreekt om het hele waarderingsproces in teamverband te doorlopen, maar het wel gewenst is dat een gezamenlijke werkwijze wordt ontwikkeld, vul dan eerst met elkaar een aantal waarderingsformulieren als proef in. Als er overeenstemming is over de werkwijze, kan de waardering desnoods in een kleiner gezelschap, van een of twee personen, worden voortgezet.

Suggestie: als de museumstaf niet over alle benodigde kennis beschikt om de waardering uit te voeren, of behoefte heeft aan het perspectief van een buitenstaander, is het verstandig externe deskundigen en/of belanghebbenden bij het waarderingsproces te betrekken. Vooral wanneer de aanleiding is om te besluiten over herbestemmen. Het is van belang vast te leggen welke deskundigen en belanghebbenden meewerken aan de waardering, welke kennis ze inbrengen en welke belangen ze bij de collectie hebben. Zo is achteraf goed te reconstrueren hoe en vanuit welk perspectief de waardering tot stand is gekomen.

Bij de waardering van de collectie van Museum Willet-Holthuysen namen externe experts deel vanuit het Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) in Amsterdam. Hun kennis over de bouwgeschiedenis en de interieurs van Willet-Holthuysen bleek een goede aanvulling op die van de museumstaf.

Suggestie: bij een uitgebreide waardering van een of enkele objecten is het handig een dossier aan te leggen met gegevens over die objecten zelf en om zoveel mogelijk achtergrondinformatie te verzamelen. Relevante informatiebronnen zijn bijvoorbeeld objectbeschrijvingen in het collectieregistratiesysteem, archiefstukken m.b.t. de herkomst- en verwervingsgeschiedenis, (kunst)historische literatuur, tentoonstellings- en veilingcatalogi, restauratieverslagen, gegevens uit materiaaltechnisch onderzoek, gegevens uit het collectieplan. Maar ook mondelinge informatie, verkregen uit interviews met vroegere eigenaren, vervaardigers, en (oud-)medewerkers, kan belangrijk zijn. Vul deze gegevens desgewenst aan met de beschrijving van het object of de (deel)collectie, gebaseerd op de visuele waarneming. Het kan zinvol zijn om aan de beschrijving foto's – zowel overzichts- als detailopnamen – toe te voegen. Koppel dit dossier bij voorkeur aan de objectgegevens in het collectieregistratiesysteem.

Het waarderingsproces bestaat uit een aantal stappen die de leden van het team moeten doorlopen om een bruikbare uitkomst te krijgen. Per stap kunt u – afhankelijk van de aanleiding, het doel, de beschikbare tijd en de capaciteit – bepalen hoe gedetailleerd de gegevens moeten zijn die u invult op het werkblad. En ook welke inspanning u moet verrichten om de gegevens bijeen te brengen. In de invulinstructie zijn alle zes stappen beschreven en toegelicht. Met behulp van het bijbehorende werkblad neemt u ze een voor een door en legt u de resultaten vast.

Stappen bij het waarderingsproces

STAP 1: formuleer de aanleiding en vraagstelling en leg deze vast op het waarderingsformulier

Het uitvoeren van een waardering is geen doel op zich. Er is altijd een reden of aanleiding. Meestal omdat ergens een besluit over moet worden genomen, een keuze noodzakelijk is of omdat zich kansen of bedreigingen voordoen.

Voorbeelden van mogelijke aanleidingen zijn:

- een voorgenomen acquisitie
- de opschoning van een (deel)collectie
- de aanscherping van het collectieprofiel
- een samenvoeging van collecties, bijvoorbeeld als gevolg van een fusie
- het opstellen van een collectieplan
- het opstellen van een conserveringsplan
- de (her)inrichting van een presentatie of depot
- het bevorderen van collectiemobiliteit (herbestemming en herplaatsing)
- de keuze voor een restauratiemethode
- de inrichting van een tijdelijke tentoonstelling

Beschrijf in het waarderingsformulier zo concreet mogelijk wat de aanleiding voor de waardering is en welke keuzes daarbij belangrijk zijn. Leg dit vast in de tekstvakken 'Aanleiding voor de waardering' en 'Vraagstelling voor de waardering', boven aan het waarderingsformulier.

De vraagstelling is bepalend voor de manier waarop u de waardering uitvoert, bijvoorbeeld welk referentiekader u kiest (zie stap 2) en welke criteria u hanteert (zie stap 3). Hoe nauwkeuriger u de vraag en het

Glasramen uit de Rijkscollectie

De RCE beheert een collectie glas-in-loodramen uit de twintigste eeuw van belangrijke Nederlandse ontwerpers, maar ook van onbekende makers. Een aantal is in bruikleen bij musea. De overige ramen wil de RCE beter onder de aandacht brengen – onder andere bij architecten, ontwerpers en eigenaren van vastgoed – om zo de herbestemming en toegankelijkheid van de ramen te bevorderen. Een waardebeoordeling is hierbij belangrijk, omdat de 'beschrijving van betekenis' inzichten oplevert die kunnen helpen bij het vinden van geschikte locaties. Inzicht in de waarden die aan de ramen worden toegekend en door wie helpt bij het vinden van geschikte locaties voor herplaatsing.

Het geheel wil uitbeelden de wording der dingen van kunstglas, maker onbekend, gebrandschilderd glas-in-loodraam, 81 x 138 cm, 1910-1919

waarderingsskader formuleert, des te bruikbaar de uitkomsten van de waardering zullen zijn. Bovendien bepaalt de reden waarom u de waardering uitvoert welke handelingen u moet verrichten om een bruikbare uitkomst te krijgen en in welke vorm u die het beste kunt presenteren.

Het verzamelaars-

Kamertje van
Abraham Willet in
het Museum Willet-
Holthuysen

Het gaat om de Willets

Het interieur van het Amsterdamse grachtenpand waarin Museum Willet-Holthuysen sinds 1896 is gehuisvest, onderging in de loop van de twintigste eeuw ingrijpende veranderingen. Veelal ging dit ten koste van de fraaie laat-negentiende-eeuwse inrichting van het echtpaar Willet. Nu staat in het museum – mede op basis van de uitgevoerde waardering – de geschiedenis van de bewoners opnieuw centraal. Daarbij hebben de representatieve vertrekken op de bel-etage topprioriteit. Toch is het eerste wapenfeit niet hier, maar op de eerste verdieping te vinden. Daar bevond zich een non-descript wit kamertje dat dienst deed als tentoonstellingsvertrek. Er stonden moderne vitrines, gevuld met memorabilia van het Amsterdamse regentengeslacht Backer. Nadat die in bruikleen waren gegeven voor een tentoonstelling rees de vraag of het kamertje na afloop weer ingericht moest worden zoals het was. Het antwoord luidde: nee. De nieuwe nadruk op de Willets maakte een terugkeer van de Backers onmogelijk. Zo vormde een tijdelijke tentoonstelling elders de aanleiding voor de restauratie van het voormalige verzamelaarskamertje van Abraham Willet. Nu is het weer het sfeervolle mini-museum van de laatste heer des huizes.

Licht op Japanse prenten

Een expositie van Japanse prenten was voor het Japanmuseum SieboldHuis de aanleiding om een lichtbeleid te bepalen. In het Leidse museum gaat het over het leven en werk van de negentiende-eeuwse arts Philipp Franz von Siebold, verteld aan de hand van objecten die door hem in Japan zijn verzameld – en die officieel deel uitmaken van de collecties van Museum Volkenkunde, NCB Naturalis en de Universiteitsbibliotheek Leiden. Voor de bijzonder lichtgevoelige Japanse prenten moest worden vastgesteld welke lichtdosis aanvaardbaar werd gevonden. Daarna is geformuleerd over welke periode de museumstaf een verlies van waarde acceptabel achtte. De uitkomsten, op basis van een waardering, waren bepalend. Sommige prenten, die meteen bij de Japanse drukker zijn verzameld, kwamen nooit eerder met (dag)licht in aanraking en hebben daardoor nog altijd hun oorspronkelijke kleuren. Aan deze exemplaren is zo'n hoge informatiewaarde toegekend dat elke verbleking voor de museumstaf onaanvaardbaar is. Tentoonstellen is dus uit den boze. Prenten die in minder goede conditie verkeren, worden met terughoudendheid in het SieboldHuis getoond. Daarbij nemen de tentoonstellingsmakers van het museum een net waarneembare verandering met 'een miniem waardeverlies in vijftig jaar tijd' voor lief.

*Musicerende dames, Shunsei, prent in Japanmuseum SieboldHuis
(uit de collectie van Museum Volkenkunde, Leiden), 145 x 32 cm, z.j.*

Hoe restaureer je een Van Gogh?

De vloer en muren van Van Goghs schilderij *De slaapkamer* zijn door de jaren heen nogal verkleurd. Om antwoord te krijgen op tal van restauratievragen is gekeken naar de bedoeling van de schilder en naar de waarden die het schilderij vertegenwoordigt. Het aspect kleur bleek van groot belang. Van Gogh wilde zijn emoties vooral door middel van kleur overbrengen op de kijker. Interdisciplinair onderzoek wees uit welke contrasterende kleuren oorspronkelijk door hem zijn gebruikt. Na de vernisafname is het schilderij niet teruggebracht in de oorspronkelijke kleuren, omdat andere waarden, zoals materiële authenticiteit, prevaleren. Overschilderen was geen optie, want de oorspronkelijke verf mag niet zomaar bedekt worden. Wel zijn oude schades zorgvuldig weggewerkt. Ook bij de keuze van de vernis is rekening gehouden met hoe Van Gogh zelf over vernissen dacht én welk type vernis, gezien de huidige staat van het schilderij, veilig is voor de verflaag. Om de beschouwer toch een goed beeld van de oorspronkelijke kleurbeleving te geven, wordt gewerkt aan digitale reconstructies.

De slaapkamer, Vincent van Gogh (1853-1890), olieverf op doek, 72,4 x 91,3 cm, 1888 Arles. Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Hoofd Museale Zaken in het Museum voor Moderne Kunst
Arnhem en het Historisch Museum Arnhem

Miriam Windhausen

‘Wij hebben de collectie van het Historisch Museum Arnhem gewaardeerd omdat die een plaats gaat krijgen in het nieuwe Arnhemse Erfgoedcentrum – waarin ook de Gelderland bibliotheek komt. We hebben een brede collectie die vooral ontstaan is uit schenkingen en legaten van de Arnhemse adel. Daarin zitten prachtige stukken van nationaal belang, zoals bijvoorbeeld Delfts en Aziatisch porselein, achttiende-eeuws zilver en schilderijen van de Haagse School. Ons nieuwe uitgangspunt bij de waardering was eenvoudig: Arnhem. Welke objecten vertellen straks in het Erfgoedcentrum het beste het verhaal van de stad? Daarmee vervaagde de eerdere scheidslijn in onze collectie, die tussen historische en hedendaagse voorwerpen. Soms was een keuze gauw gemaakt. De twee zeventiende-eeuwse gezichten op Arnhem van Jan van Goyen gaan natuurlijk mee naar het nieuwe onderkomen. Omdat ze door zo’n beroemde landschapsschilder zijn gemaakt, zijn ze van nationale betekenis. Maar ook regionaal gezien, zijn ze van belang. Kijk hoe mooi de natuurlijke ligging van de stad zichtbaar is, ingeklemd tussen de hoge stuwwal en de Rijn. Op het stadsgezicht vanuit het zuidwesten zie je nog veerpontjes en grotere schepen varen. Die hadden vooral een lokale functie, voor de distributie en doorvoer. Maar soms is de keuze lastiger. Zoals met ons schilderij Vogels van Melchior d’Hondecoeter uit 1678. Daarover moeten we nog steeds een definitieve beslissing nemen. Dat werk heeft niets met Arnhem te maken, maar wij hebben het wel uit het legaat van de voorname Gelderse familie Brantsen gekregen. En we willen in het Erfgoedcentrum ook graag het verhaal van de adel uit de regio vertellen en waarom die verzamelde. Het is, kortom, belangrijk om bij een waardering de tijd te nemen en zorgvuldig afwegingen te maken. En een conservator kijkt weer anders dan een publiciteitsmedewerker of een collectiebeheerder. Wissel die ervaringen vooral uit. Dat werkt heel verhelde rend.’

Miriam Windhausen en het
‘Gezicht op Arnhem vanuit het zuidwesten’
(1643) van Jan van Goyen

STAP 2:

bepaal wat u gaat waarderen, binnen welk referentiekader en wie de belanghebbenden zijn – gebruik desgewenst het referentiekaderformulier als hulpmiddel

Er is geen absolute maat voor waardering; de waarde van een object of (deel)collectie wordt alleen als hoog of laag beoordeeld in vergelijking tot iets anders. Vandaar dat altijd moet worden aangegeven waarmee het object en de (deel)collectie zijn vergeleken. Kortom, binnen welk *referentiekader*. Heeft iets een hoge, gemiddelde of lage waarde op nationaal, regionaal of lokaal niveau, of binnen de eigen instelling? Is het belang van een kunstwerk afgezet tegen het totale oeuvre van de maker? Of tegen andere werken uit dezelfde periode, van eenzelfde stijl of in dezelfde regio?

Een object kan in de eigen collectie een topstuk zijn, maar op nationaal niveau van geringere waarde. Het omgekeerde is ook mogelijk, dat een nationaal topstuk eigenlijk niet binnen het collectieprofiel van het museum past. Uit een met zorg geformuleerde aanleiding en vraagstelling volgt logischerwijs ook wat het passende referentiekader voor de waardering is.

Belanghebbenden zijn personen of groepen die een bijzondere waarde hechten aan een object of (deel)collectie, er een actuele band mee hebben of een bepaald belang bij hebben. Op het referentiekaderformulier kunt u per object of (deel)collectie vastleggen welke personen of groepen speciale waarde hechten aan een object of (deel)collectie of er een specifiek belang hebben. Te denken valt aan een groep vrijwilligers die betrokken is bij de zorg voor een bepaald collectieonderdeel of een vriendenvereniging die een aankoop financieel ondersteund heeft.

Het referentiekader bepaalt waarmee een object of (deel)collectie wordt vergeleken of vanuit welk perspectief ernaar wordt gekeken. Dit kan op internationaal, nationaal, regionaal, of plaatselijk (lokaal) niveau, op het niveau van de eigen organisatie of vanuit het perspectief van een bepaalde groep of gemeenschap.

Ontsnapte Utrechtse beelden

De expositie 'Ontsnapt aan de Beeldenstorm' in Museum Catharijneconvent ging over de hoogstaande Utrechtse beeldhouwkunst in de vijftiende eeuw. Veel van de kunstwerken gingen bij de Beeldenstorm verloren, maar een aantal heeft de zuiveringsactie overleefd. Voor de expositie zijn negentig topstukken van de Utrechtse beeldhouwkunst geselecteerd. Hiervoor is vanzelfsprekend een regionaal referentiekader gebruikt: Utrecht en omgeving. Dat sommige beelden daarnaast ook topstukken zijn op nationaal niveau is een mooie bonus, maar niet het primaire perspectief voor de tentoonstelling.

Stenen Vrouwenkopje, gemaakt door de Meester van de Utrechtse Stenen Vrouwenkop, eerste kwart 16de eeuw

Stadsgezicht Schiedam past beter in Schiedam

Op nationaal niveau is de aquarel *Stadsgezicht Schiedam* van Nico van Bekkum (1936) van geringe waarde. Reden voor de RCE om het kunstwerk, dat sinds 1966 in het kader van de Beeldende Kunstenaars Regeling (BKR) in de collectie was opgenomen, te herplaatsen in het archief van Schiedam. Daar scoort het stadsgezicht hoog op grond van de regionale historische waarde die tot de verzamelcriteria van het archief behoort. In het silhouet is de molen en kerktoeren van Schiedam te herkennen. Door het perspectief vanwaaruit gewaardeerd is, wordt duidelijk dat de aquarel beter in een regionale collectie past dan in een collectie met een nationale uitstraling.

Stadsgezicht Schiedam, Nico van Bekkum (1936), aquarel, 37,7 x 54,5 cm, 1966

Meestal volgt logisch uit de aanleiding en vraagstelling wat het referentiekader voor de waardering zou moeten zijn. In sommige gevallen is het minder voor de hand liggend en vereist het bepalen van het referentiekader wat meer denkwerk. Dan kan het handig zijn om te inventariseren wie vanuit welk perspectief waarde hechten aan een object of (deel)collectie. Het referentiekaderformulier kan hierbij een handig hulpmiddel zijn.

Met behulp van het referentiekaderformulier kunnen verschillende perspectieven naast elkaar in kaart

worden gebracht – wat u waardeert, waarmee u het vergelijkt en voor wie het van belang is. U komt daarmee mogelijk tot nieuwe inzichten en er tekent zich waarschijnlijk een passend referentiekader af. U vult in of de waardering vanuit het gekozen referentiekader ‘laag’, ‘gemiddeld’ of ‘hoog’ is en voor wie. Ook noteert u de argumenten waarom voor een bepaald referentiekader is gekozen. Op deze manier is ook later nog na te gaan waarom de waardering op deze manier is uitgevoerd.

Directeur van het Stadsmuseum Zoetermeer

Jouetta van der Ploeg

‘Eigelijk is in ons museum, dat voortkomt uit een historisch genootschap, sinds 1949 álles verzameld. Als het maar met Zoetermeer en omstreken te maken had. Schoenmakersgereedschap, tekeningen van het oude dorp, televisies, speelgoed, dekens, linnen tasjes en suikerzakjes met Zoetermeerse bedrijfslogo’s erop. Een bonte verzameling, zonder selectiebeleid erachter. Dat leidde uiteindelijk tot een overvol museum en dito depot. Het was hoog tijd om de collectie eens op te schonen. Dat betekende dat we die eerst moesten waardereren. Maar vanuit welk referentiekader moesten we dat doen? Niet vanuit een nationaal oogpunt, de Collectie Nederland, dat paste niet bij de doelstelling van ons museum. We hebben gekeken naar wat voor Zoetermeer zelf belangrijk was. En toen een eigen rangorde aangebracht: een top-, kern-, depot- en afstootcollectie. Toen viel al veel af. Zoals de voorwerpen in slechte staat, vaantjes van lokale sportverenigingen, dubbele exemplaren. Bij twijfelgevallen hebben de conservator en ik er een aantal experts op het gebied van de Zoetermeerse historie bijgehaald. Zij hadden soms betere bewaarargumenten dan wij of wisten belangrijke gegevens over de schenkers. Zo zijn uiteindelijk vierduizend objecten door onze handen gegaan. Een zomer lang hebben wij in het depot doorgebracht. De collectie werd steeds overzichtelijker en we dachten na over welke kant we met het museum op wilden. Voor het eerst is er toen een heldere missie geformuleerd en het verzamelbeleid is in twee thema’s opgedeeld. Dat zijn *Dorp en Stad*, vanwege de groeikernenstatus van Zoetermeer, en *Massacultuur en Interieur*, omdat we een tijdsbeeld van het naoorlogse Zoetermeer willen laten zien. Ook onze tentoonstellingen zijn daar op gericht. Door de waardering en het door ons gekozen referentiekader heeft het museum een steviger profiel gekregen. Als ik het over zou mogen doen, dan zou ik onze collectie vergelijken met de collecties bij ons in de omliggende regio. Kijken waar doublures voorkomen, vooral in onze heemkundige deelcollectie. ’

Jouetta van der Ploeg in een kantoortje met kassa en prikklok
uit het begin van de twintigste eeuw, geschonken door een
oud-ondernemer uit Zoetermeer

Zaalopname van
'De Voorstelling',
de tentoonstelling die
koningin Beatrix samenstelde
in het Stedelijk Museum.
Foto Stedelijk Museum
Amsterdam

De keuze van Beatrix

Als bijvoorbeeld een 'nationale top 100' van naoorlogse Nederlandse kunst zou worden samengesteld, staat het referentiekader bij voorbaat al vast: het nationale. Maar toen koningin Beatrix in 2000 als gastconservator een tentoonstelling inrichtte in het Stedelijk Museum, met haar favorieten uit de Nederlandse kunst na 1945, was het referentiekader in eerste instantie haar persoonlijke.

STAP 3:

bepaal welke criteria voor de waardering relevant zijn en definieer het waarderingskader – leg dit vast op het waarderingsformulier

Met waarden bedoelen we het proces van het expliciet maken van toegekende waarden aan een object of (deel)collectie door toetsing aan vooraf vastgestelde en gedefinieerde criteria. Voordat u het object of de (deel)collectie gaat waarderen, bepaalt u welke waarderingscriteria relevant zijn om de door u geformuleerde vraagstelling te kunnen beantwoorden. In deze publicatie en op het bijbehorende waarderingsformulier zijn de meest gebruikte criteria ondergebracht in de groep kenmerken en drie hoofdgroepen: cultuurhistorisch, sociaal-maatschappelijk en gebruik. Die drie groepen inhoudelijke criteria zijn in principe gelijkwaardig. Maar om tot het cultureel erfgoed te worden gerekend, moet een object of (deel)collectie wel aan een of meer criteria uit de groep 'cultuurhistorisch' voldoen.

Het waarderingskader kan desgewenst zelf een hiërarchie tussen de groepen criteria of tussen de criteria binnen een groep aanbrengen. Die hiërarchie kan afhankelijk zijn van de missie en doelstellingen van het museum of van de vraagstelling van de waardering. Voor een museum dat vooral gericht is op vermaak en minder op kennisoverdracht, zal waarschijnlijk de belevingswaarde van de collectie zwaarder tellen dan de cultuurhistorische waarden. Maar een kunstmuseum hecht vermoedelijk meer belang aan de artistieke waarde dan aan de informatiewaarde.

Voor de waardering van de collectie van het Historisch Museum Arnhem (zie de casestudy op de website van de RCE) zijn twee referentiekaders gekozen. Het eerste is op regionaal/provinciaal niveau: welk belang heeft de collectie voor de regio Arnhem en de provincie Gelderland? Het tweede is vanuit het perspectief van het Erfgoedcentrum waarvan het HMA sinds 2013 deel uitmaakt: welke waarde vertegenwoordigt de collectie binnen het concept van de nieuwe culturele instelling?

Suggestie: als u vooraf niet goed kunt beoordelen welke criteria voor u relevant zijn, kunt u beginnen met waarden aan de hand van de volledige reeks criteria op het waarderingsformulier. Tijdens het invullen wordt dan duidelijk welke criteria u eventueel kunt overslaan of welke u wilt toevoegen. Doe dat alleen niet te snel. Tijdens het waarderingsproces kan blijken dat op grond van de criteria aan een object of collectie waarden kunnen worden toegekend die op het eerste gezicht niet voor de hand lagen.

Bepaal op basis van de aanleiding en vraagstelling aan de hand van welke criteria u de waardering gaat uitvoeren. Op het waarderingsformulier zijn de meest voorkomende criteria aangegeven en logisch gegroepeerd. Onder aan het formulier is ruimte open gelaten voor het toevoegen van aanvullende criteria die specifiek op uw collectie of instelling van toepassing zijn. Als u eigen criteria toevoegt, leg dan vast wat u hieronder verstaat.

Suggestie: hang tijdens het waarderingsproces in teamverband een waarderingsformulier op grootformaat op. Zo kan iedereen tijdens de besprekingen eenvoudig zien welke waarderingscriteria er zijn en tot welke hoofdgroepen ze behoren.

Suggestie: neem de criteria van de waardering ook over op het in uw instelling gebruikte acquisitieformulier. Loop bij elke voorgenomen verwerving de lijst criteria af. Op die manier toetst u elke aanwinst op het belang voor de collectie.

Kookkachel, met onderdelen van Vulcaansoord, Terborg, buitenmantel van plaatijzer, gietijzeren ornamenten, 1880-1900

Het verhaal achter de kachel

Vanwege het aanbod van een serie kachels uit het opgeheven Nederlands Kachelmuseum in Alkmaar heeft het Nederlands Openlucht Museum in Arnhem (NOM), die al een collectie kachels in zijn bezit had, een waardering op deelcollectieniveau uitgevoerd. Met de uitkomst daarvan kon het NOM beter bepalen welke 'eigen' kachels zouden worden herbestemd en welk deel van de Alkmaarse collectie voor opname in de collectie in aanmerking kwam. Het NOM heeft bij die waardering criteria aangemerkt die zwaarder wegen dan andere. Als 'zwaar' gelden ensemble, herkomst- en economische waarde. Onder 'gemiddeld' vallen historische en artistieke waarde. 'Minder' zwaar voor het NOM telt de informatiewaarde. Het museum hecht veel waarde aan sporen van gebruik en reparatie. Vooral omdat het collectiebeleid is gericht op voorwerpen uit het dagelijks leven waarvan het gebruik duidelijk valt af te lezen. Want dat laat iets zien over het dagelijks leven van vroeger en het verhaal achter het voorwerp.

De waarderingsmethodiek zoals beschreven in deze publicatie biedt geen voorgeschreven waarderingskader. De reden hiervoor is dat het waarderingskader afhankelijk is van de aanleiding, de vraagstelling, wat gewaardeerd wordt en binnen welk referentiekader. Dat verschilt dus per waardering.

Het waarderingskader – de 'meetlat' waarlangs u uw collectie legt – bepaalt u zelf. Om het te definiëren, beschrijft u in de kolommen 'laag', 'gemiddeld' en 'hoog' eerst in algemene zin waaraan een object of (deel)collectie moet voldoen om respectievelijk laag, gemiddeld of hoog te scoren. U stelt dus ook zélf vast wat de score laag, gemiddeld en hoog voor u betekent. Voor elk gekozen criterium doet u dat opnieuw (zie ook het voorbeeld van de waardering van de snuifrasp in het Nederlands Openluchtmuseum

achter in deze publicatie). De omschrijving van het waarderingskader is van belang om binnen de organisatie een gemeenschappelijke werkwijze te ontwikkelen bij de toekenning van scores. Het geldt vooral wanneer de waardering door verschillende personen, in teamverband of onafhankelijk van elkaar wordt uitgevoerd. Maar ook als slechts één persoon de waardering doet, is het zinvol het waarderingskader voor de toekomst vast te leggen. Zo is ook later nog na te gaan hoe u tot bepaalde scores bent gekomen.

STAP 4:

ken waardescores toe en onderbouw ze met argumenten – leg dit vast op het waarderingsformulier

Het waarderingsformulier is op verschillende manieren te gebruiken. Als u het formulier volledig invult en de tekst uit de vakken 'Argumentatie voor de waardering' kopieert en achter elkaar zet, levert dit een complete 'beschrijving van betekenis' op. Zo'n beschrijving is een bruikbaar hulpmiddel om het belang van een collectie uit te dragen, om te onderbouwen waarom een object een goede aanvulling vormt op de collectie of waarom u een subsidie voor verwerving of restauratie aanvraagt.

Als het u daarentegen gaat om het stellen van prioriteiten bij de collectiezorg, is het prettig een globaal overzicht van de collectie op deelcollectieniveau te hebben. Daarbij is een aanduiding van de waarde in termen als 'laag', 'gemiddeld' en 'hoog' vaak al voldoende om een overzicht van de waardeverdeling over de collectie te krijgen.

Het volledig kwantificeren van culturele waarde en die uitdrukken in één getal is problematisch. Er zijn instellingen die dat proberen door weegfactoren aan criteria toe te kennen en dan de gewogen scores voor de afzonderlijke criteria op te tellen. Dat levert vaak een vertekend beeld op omdat de weegfactoren per object anders kunnen zijn. Zo kan een half verbrand boek met een hoge informatiewaarde net zo'n topstuk zijn als een schilderij in perfecte conditie met een hoge artistieke waarde.

Op het waarderingsformulier legt u vast of en in welke mate het object of de (deel)collectie aan de door u gekozen criteria voldoet en waarom. Op het formulier is per criterium een aantal hulpvragen toegevoegd. Een uitgebreidere toelichting op de verschillende criteria volgt hieronder.

Suggestie: vaak bestaat van tevoren al een indruk of een object of (deel)collectie een lagere of hogere waarde dan het gemiddelde van de collectie heeft. U kunt dan per gekozen criterium een score toekennen en die vervolgens met argumenten onderbouwen. Als uw oordeel vooraf nog niet

uitgekristalliseerd is, kunt u beginnen met de beantwoording van de hulpvragen. Vervolgens kunt u beschrijven hoe het object of de (deel)collectie aan de criteria voldoet om er daarna een score aan toe te kennen.

Suggestie: de argumentatie bij de waardering is vaak belangrijker dan de score die u toekent. Omdat waardering veranderlijk is en sterk samenhangt met de kennis en achtergrond van degene die waardeert, het gekozen referentiekader en het moment in de tijd, is het belangrijk de argumentatie vast te leggen. Zo is achteraf door uzelf en uw opvolgers te achterhalen hoe u tot een bepaald oordeel bent gekomen.

Kenmerken

Nadat de aanleiding en vraagstelling zijn geformuleerd, de reikwijdte van de waardering, het referentiekader en de belanghebbenden in kaart zijn gebracht én daarnaast de criteria zijn gekozen en gedefinieerd, begint het daadwerkelijke waarden. U legt de beschikbare informatie over de objecten of de (deel)collectie vast aan de hand van vier kenmerken: toestand, ensemble, herkomst en zeldzaamheid.

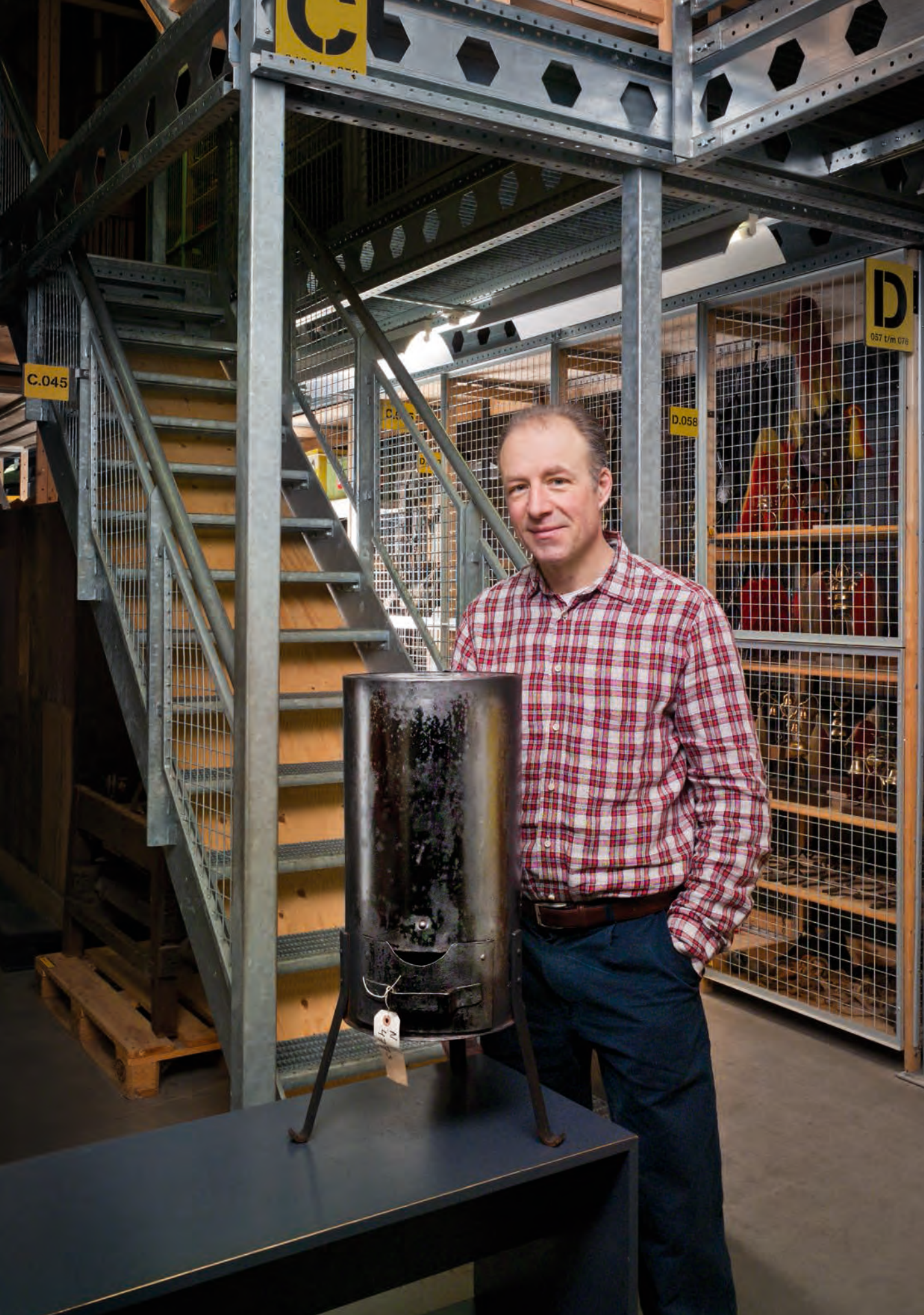
In veel gevallen zijn de gegevens uit het collectie-registratiesysteem hierbij een goed vertrekpunt. Is het object in een stabiele toestand, geschikt voor gebruik? Bestaat het object uit onderdelen die een geheel vormen? Of gaat het om verschillende objecten die een sterke relatie met elkaar hebben? Is de herkomst gedocumenteerd? Is het object of de (deel)collectie uniek in zijn soort?

De uitkomsten op zichzelf zeggen nog niets over de waarde, maar kunnen de waardering van een object wel beïnvloeden. Ze zijn nodig om de cultuurhistorische, sociaal-maatschappelijke en gebruikswaarden van de objecten of (deel)collectie te bepalen. Want als bijvoorbeeld de herkomst volledig onbekend is, is het vaak moeilijk om de historische of artistieke waarde te bepalen.

Conservator Wooncultuur van het Nederlands
Openluchtmuseum in Arnhem

Hans Piena

‘B ehalve naar de ensemble-, artistieke of presentatiewaarde van objecten hebben wij bij de waardering ook goed gekeken naar aanwijzingen van hergebruik, reparaties en sporen van gebruik. Die zijn belangrijk voor onze collectie, want wij zijn een museum over het dagelijks leven. Onze objecten zijn daarom meestal gebruikt. Zoals kledingstukken die vroeger van moeder op dochter overgingen. Daar is veel uit af te lezen: door de jaren heen zijn ze vaak vermaakt en aangepast aan de laatste mode. Voor meubels geldt hetzelfde, die werden – om geld uit te sparen – eindeloos gerepareerd en hergebruikt. Van sommige typen bestaat zelfs helemaal geen voorbeeld meer, zoals een achttiende-eeuwse kakstoel. Bij onze kachels is goed te zien dat ze soms professioneel zijn hersteld en soms door de eigenaar zelf zijn opgelapt: met een stukje blik over een scheur, vastgemaakt met een ijzerdraadje. Mooie details waardoor een voorwerp echt gaat leven. Maar kachels kunnen ons meer vertellen. Over de periode aan het eind van de negentiende eeuw, toen de aparte keuken in opkomst raakte. Tot die tijd leefden veel mensen in een ruimte rondom één kachel. Daarop zijn luiers uitgekookt, is het voer voor de dieren verwarmd, water gekookt om melkbussen schoon te maken, eten klaargemaakt. Juist door de gebruikssporen erop kunnen bezoekers zich die situatie beter voorstellen. Ze verhogen de waarde van het object. Of neem onze noodkachel uit de Tweede Wereldoorlog. Toen de kolen in de hongerwinter oprakten en het vroom dat het kraakte, gaf de Duitse bezetter de opdracht het stadsgas af te sluiten. Elk bedrijf dat metaal kon bewerken, heeft toen provisorische kachels gemaakt. Daar gingen het zolderluik, de boeken en uiteindelijk ook de boekenkasten in. De halve Nederlandse bevolking heeft geworsteld om te overleven met zo’n noodkachel. Als ik hem zie dan slik ik weleens: die tijd was erger dan ik me kan voorstellen.’

Sporen in apothekerspotten

Sommige objecten mogen niet worden gereinigd omdat oude gebruikssporen zorgvuldig bewaard moeten blijven. Ze vertellen iets over het gebruik, de samenstelling of de historie van het object en de inhoud. Denk aan de apothekerspotten in de collectie van Museum Boerhaave waarvan niet bekend is welke chemicaliën ze bevatten en waarvan de namen op de etiketten inmiddels onleesbaar zijn. Onderzoek naar de samenstelling van de medicijnresten kan uitsluitsel – én meerwaarde – bieden. Datzelfde geldt voor de inhoud van een grafurn of bij de resten in antieke Egyptische cosmeticafljes in het Rijksmuseum van Oudheden.

Apothekerskan met opschrift 'OL io Di APPARIT io', Italiaans aardewerk, 1550-1650

De vier kenmerken kunnen de inhoudelijke waarden versterken of verzwakken. Aan een object met bekende herkomst wordt doorgaans een hogere informatiewaarde toegekend dan aan een onbekend object. Een object dat een hoge historische waarde heeft en ook in een uitstekende toestand verkeert, zal hoger gewaardeerd worden dan hetzelfde type object in een slechte toestand. Anderzijds kan juist het feit dat een object er oud of versleten uitziet de belevingswaarde verhogen. In de praktijk is gebleken dat het waarderingsproces geregeld heen en weer schakelt tussen de kenmerken en de inhoudelijke waarden. Zo stellen de teamleden hun gedachten bij en scherpen ze hun conclusies aan om uiteindelijk tot een weloverwogen eindoordeel te komen. Dat oordeel zou over vijf jaar weer anders kunnen uitvallen, want een waardering kan door de tijd heen

veranderen, die is niet statisch. Bovendien kan op een ander moment een andere vraagstelling actueel zijn, waardoor de uitkomst anders uitpakt.

(1) Toestand

- Verkeert het object of de (deel)collectie in een goede toestand vergeleken met soortgelijke objecten of (deel)collecties?
- Verkeert het object of de (deel)collectie in een goede conditie voor de functie die het vervult – is het geschikt voor gebruik?
- Is het object of de (deel)collectie intact of compleet – welke onderdelen ontbreken eventueel?
- Verkeert het object of de (deel)collectie in zijn originele toestand? Zo nee, welke veranderingen zijn aangebracht?
- Vertoont de (deel)collectie sporen van gebruik?

Raku-kom, maker
onbekend, steengoed,
ca. 1650-ca. 1750

Restauraties verhogen soms de waarde

Waar in de meeste gevallen scheuren of zichtbare restauraties de waardering voor een object doen verminderen, geldt in Japan het tegenovergestelde voor een bepaald type Raku-kom. Daar voegt een restauratie juist extra waarde toe. Zo'n kom hoeft dus niet glad gepolijst te zijn maar juist de imperfecties geven diepgang. De kom uit de collectie van het Amsterdamse Rijksmuseum symboliseert de 'verborgen schoonheid' die onder het oppervlak schuilgaat. Het is een anonieme zeventiende-eeuwse navolging van de zestiende-eeuwse Japanse Raku-kommen die gebruikt werden bij theeceremonies. Veel mensen waarderen dit type kom vanwege zijn bijzondere vorm: met je handen omvat je als het ware de thee. Na enig draaien valt de kom vanzelf in je hand 'op zijn plek'. Vooral de herkomst van dergelijke kommen is voor Japanners belangrijk, zeker wanneer hij ooit in het bezit was van een beroemde theemeester.

Over het algemeen zullen (deel)collecties en onderdelen die in goede staat verkeren hoger worden gewaardeerd dan (deel)collecties waarbij dat niet het geval is. Een (deel)collectie die uitzonderlijk gaaf is (onbeschadigd, geen of weinig slijtage, geen of weinig verkleuring) of voor het overgrote deel nog uit de oorspronkelijke materialen bestaat, kan informatie bevatten die (vrijwel) nergens anders bewaard is gebleven. Aan de andere kant kunnen slijtage en (gebruik)sporen uit het verleden soms de cultuurhistorische waarden – zoals historische waarde en informatiewaarde – juist verhogen.

Verwante termen:

staat, conditie, intactheid, materiële authenticiteit, materiële integriteit

*Officieren en andere schutters
van wijk II in Amsterdam onder
leiding van kapitein Frans
Banninck Cocq en luitenant
Willem van Ruytenburch, bekend
als de Nachtwacht, Rembrandt
Harmensz. van Rijn, olieverf,
4,37 x 3,63 m, 1642*

Toestand van de Nachtwacht

De beroemde *Nachtwacht* van Rembrandt van Rijn heeft veel meegemaakt. Het topstuk hangt niet in zijn oorspronkelijke vorm in het Rijksmuseum. Het is geschilderd tussen 1639 en 1642 en was oorspronkelijk zo'n 5 bij 3,87 meter. Later, in 1715, zijn grote stroken van het meesterwerk op last van de regenten weggesneden, omdat het doek anders niet op de muur van het Paleis op de Dam paste. Inmiddels meet het 4,37 bij 3,63 meter. Van het schilderij is een replica en een aquarel gemaakt die veel kleiner zijn, maar die wel een goed beeld geven van de ontbrekende delen. Later raakte het nogmaals beschadigd. In 1975 zette een bezoeker zijn mes in de *Nachtwacht* en in 1990 gooide iemand er zoutzuur overheen. In beide gevallen was restaureren mogelijk. De gebeurtenissen hebben geen afbreuk gedaan aan de mate waarin het schuttersstuk gewaardeerd wordt. Het vertegenwoordigt talloze waarden waaronder historische, artistieke, museale, economische en beleevingswaarden. Het schilderij heeft bovendien nog altijd een actuele waarde als icoon van nationale identiteit, ook al heeft het als object zwaar te lijden gehad.

(2) Ensemble

- Is er sprake van een ensemble?
- Wat hangt er met elkaar samen (relatie tussen objecten onderling, relatie deelcollectie met andere deelcollecties, relatie objecten-documentatie, relatie collectie-gebouw-omgeving)? Denk hierbij ook aan de samenhang tussen materiële en immateriële aspecten zoals geluid en geur.
- Is het oorspronkelijke ensemble intact of is de band tussen bepaalde onderdelen verbroken?

Verwante termen:

intactheid, eenheid, samenhang, conceptuele integriteit, conceptuele authenticiteit, contextuele authenticiteit

Jachthuis Sint Hubertus heeft het allemaal

Jachthuis Sint Hubertus is een van de meest bijzondere ensembles van Nederland. Het gebouw, het interieur, de meubels, de bijgebouwen, de tuin met de paden en vijver én de omgeving zijn ontworpen door architect H.P. Berlage (1856-1934) in opdracht van het echtpaar Kröller-Müller. Zo ontstond er een samenhangend geheel, een 'Gesamtkunstwerk'. Naast Berlage heeft nog een aantal kunstenaars meegewerkt aan de bouw. Er is bovendien niet alleen een samenhang tussen de verschillende genoemde onderdelen, maar ook met Het Nationale Park De Hoge Veluwe en de kunstcollectie die is ondergebracht in het Kröller-Müller Museum. Omdat alles precies op elkaar is afgestemd, bijeen is gehouden en nog in het oorspronkelijke decor functioneert, is de ensemblewaarde van het Jachthuis Sint Hubertus hoog. Ook is de artistieke waarde van het jachthuis groot omdat het typerend is voor de Nederlandse stijlontwikkeling in het begin van de twintigste eeuw.

Jachthuis Sint Hubertus, H.P. Berlage, ontwerp uit 1914. Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Het mysterie van de geschilderde salon

Hoorden ze wel of niet bij elkaar? De vier schilderijen van Ferdinand Bol (1616-1680) in het Haagse Vredespaleis en een vijfde doek in het Noordbrabants Museum. Want de verhalen die erop zijn afgebeeld – zoals Aeneas in een wapenrusting, Mozes in het biezen mandje en koning Cyrus die de tempelschatten aan de Israëlieten teruggeeft – lijken op het eerste gezicht weinig verband met elkaar te hebben. Maar niets is minder waar. Ooit hingen ze naast elkaar in de salon van een Utrechts pand aan de Nieuwegracht. Dat bleek uit het speurwerk van de RCE in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam (en gesubsidieerd door NWO, Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek). Bij de restauratie van Bols doeken zijn de spijkergaatjes, vernisrestjes en de opbouw van verflagen gedetailleerd bestudeerd. Net als de (bouw)historie van het huis en diverse archiefstukken. Zo is ontdekt dat weduwe Jacoba Lampsins in het midden van de zeventiende eeuw Ferdinand Bol de opdracht gaf haar salon wandvullend te decoreren. De verhalen die hij schilderde hebben alles te maken met haar wens dat haar drie zonen hoge posities in de maatschappij zouden bekleden. En met de strijd in de Utrechtse gemeenteraad over het beheer van de katholieke kerkgoederen. Zoals zo veel ensemblestukken zijn ze niet bij elkaar bewaard gebleven en raakten verweesd. Door de raadsels rondom deze doeken van Ferdinand Bol te ontrafelen, weten we nu dat ze ooit bij elkaar hoorden.

De salon van Jacoba Lampsins met drie van de vijf wandvullende schilderijen van Ferdinand Bol, oppervlakte van het ensemble ca. 75 m², 1660-1663. Digitale reconstructie
Jonathan Gration

(3) Herkomst

- Is de herkomst van het object of de (deel)collectie bekend en gedocumenteerd?
- Wie heeft het object of de (deel)collectie gemaakt, ontworpen?
- In wiens opdracht is het object/de (deel)collectie vervaardigd?
- Wie heeft het object/de (deel)collectie in bezit gehad?
- Hoe is het object/de (deel)collectie in het verleden gebruikt en door wie?
- Wat is er bekend over de verwerving (aankoop, schenking, legaat, bruikleen)?
- Hoe betrouwbaar zijn de gegevens over de herkomst?
- Hoe draagt kennis over de herkomst bij aan het belang van het object of de (deel)collectie?

Suggestie: het object en/of (deel)collectie waarvan de herkomstgeschiedenis goed gedocumenteerd is, zal vaak hoger worden gewaardeerd dan (deel)collecties waarbij dit niet of in mindere mate het geval is. Als er weinig tot niets bekend is over de herkomst van een object of (deel)collectie bemoeilijkt dat de waardering. In zo'n geval is het raadzaam te proberen de herkomstgeschiedenis alsnog te achterhalen voordat u gaat waarderen.

Verwante termen:

documentatie, levensverhaal, biografie, bron, provenance, pedigree

(4) Zeldzaamheid en representatie

- Is het object of de (deel)collectie enig in zijn soort, uniek?
- Zijn er (veel of weinig) vergelijkbare objecten of (deel)collecties?
- Heeft het object of de (deel)collectie uitzonderlijke kenmerken waardoor het zich onderscheidt van andere objecten of (deel)collecties? Is het bijvoorbeeld bijzonder goed gedocumenteerd?
- Is het een uitzonderlijk of bijzonder voorbeeld van een bepaald type object of (deel)collectie?
- Is het in hoge mate representatief voor een bepaalde periode, plaats, stijl, stroming, gebruik, thema, gemeenschap?

De combinatie van bepaalde (authentieke) elementen aan een object of de (deel)collectie kan de zeldzaamheid vergroten.

Foto Dit voortreffelijk uitgevoerde (Boer. en uitnemend gelijkende portret van den Czaar van Rusland — ten halven lijve op meer dan levensgrootte — vervaardigd door de begaafde Haagse kunstschilderes Mej. Sophie Hirschmann, werd door deze ten geschenke aangeboden aan de 2de Vredesconferentie, die het in dankbaarheid aanvaardde. Het zal een plaats krijgen te midden van de kunstwerken, die het nieuwe Vredespaleis op Zorgvliet zullen decoreren.

Eindelijk weer samen

Het portret van tsaar Nicolaas II van Rusland en zijn zinken lijst zijn na een eeuw weer herenigd. In 1907 schonk de Haagse schilderes Sophie Hirschmann het door haar gemaakte portret ter gelegenheid van de tweede Vredesconferentie — die in 1907 in de Ridderzaal werd gehouden. De bedoeling was dat het schilderij in het Vredespaleis, dat nog in aanbouw was, een plaats zou krijgen. Maar daar ging het kunstwerk uiteindelijk niet heen omdat de zinken lijst te zwaar was. Bovendien had tsaar Nicolaas II inmiddels een ander portret van zichzelf geschonken. In 1954 kwam het schilderij van Hirschmann — zonder lijst — in de collectie van het Rijk terecht. In 2010 ontdekte een conservator van de RCE bij toeval dat er om het schilderij een imposante lijst moest hebben gezeten. Het bracht hem op het idee dat als die lijst nog ergens was, het in de omgeving van de Ridderzaal moest zijn. Inderdaad is hij daar op zolder aangetroffen. Sindsdien zijn lijst en schilderij weer samen en is het oorspronkelijke ensemble hersteld. De ensemblewaarde is toegenomen, waardoor ook de historische waarde van het schilderij en de lijst is verhoogd. De zinken lijst is bovendien bijzonder vanwege het voor een lijst unieke materiaal.

Schilderes Sophie Hirschmann poseert bij haar portret van tsaar Nicolaas II met zinken lijst, 1907.

Collectie Veenhuijzen, Centraal Bureau voor Genealogie, Den Haag

Bezoekers kijken naar
het *Panorama Mesdag*,
Hendrik Willem
Mesdag, olieverf,
14 x 120 m, 1881

Panorama Mesdag

Het Haagse *Panorama Mesdag* (1881) is een uniek vergezicht op de Noordzee, de duinen, Den Haag en Scheveningen. Het is maar liefst 120 meter lang en 14 meter hoog. Dit grootste schilderij van Nederland wordt beschouwd als het belangrijkste werk uit het oeuvre van de schilder Hendrik Willem Mesdag. De imposante in de ronde opgespannen doeken geven de toeschouwer wanneer die in het midden staat een bijzondere beleving en illusie van de realiteit. In de tweede helft van de negentiende eeuw waren panoramaschilderijen heel populair, maar van al die werken is maar een handjevol bewaard gebleven. Het *Panorama Mesdag* is het oudste panorama ter wereld dat zich nog op zijn oorspronkelijke plaats bevindt en een zeldzaam cultuurhistorisch monument. Het behoort daarom tot de top 100 van de Nederlandse Unesco-monumenten.

Wanneer een object of collectie hoog scoort op een of meer kenmerken voldoet, kunnen de cultuurhistorische waarden daardoor verhoogd of verlaagd worden. Dat een object heel oud of zeldzaam is, verhoogt doorgaans de historische waarde. Ook een bekende herkomst draagt daaraan bij. Maar het feit dat iets oud is, of dat de herkomst ervan bekend is, betekent niet automatisch dat er cultuurhistorische waarde aan kan worden toegekend. En dus ook niet dat het erfgoed is.

Verwante termen:

uniciteit, voorbeeldwaarde, prototype, type-exemplaar

Cultuurhistorische waarden

Om een object of (deel)collectie als cultureel erfgoed – dat wil zeggen: de moeite van het bewaren waard – te bestempelen, moet het aan een of meer criteria voldoen op grond waarvan cultuurhistorische waarden worden toegekend. We onderscheiden drie criteria: historisch, artistiek en informatief. De *kenmerken* (toestand, ensemble, herkomst en zeldzaamheid) kunnen de waarden die op grond van de inhoudelijke criteria zijn toegekend, verhogen of verlagen. Ook maken ze onderlinge vergelijking tussen objecten en (deel)collecties beter mogelijk.

Detail van het stokske met de initialen van Johan van Oldenbarnevelt, Museum Flehite, Amersfoort. Foto Ep de Ruiter

Het stokske van Johan van Oldenbarnevelt, Rijksmuseum, Amsterdam, maker onbekend, hout, ivoor en ijzer, 96 cm, 1600-1625

Het 'stokske' van Johan van Oldenbarnevelt

Niet elke wandelstok is van waarde. Maar wel die van Johan van Oldenbarnevelt. Zijn stok kreeg historische waarde doordat de landsadvocaat erop leunde vlak voor hij onthoofd werd. De dichter Vondel schreef er zelfs een gedicht over. Zodoende kreeg de stok een reliekachtige status. Verschillende musea claimen in het bezit te zijn van het originele exemplaar. Zoals Museum Flehite in Amersfoort en het Rijksmuseum. Het museum in de hoofdstad heeft er zelfs twee (waarvan een in bruikleen van de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam). Welke is nu de enige echte wandelstok van Johan van Oldenbarnevelt, het 'stokske' waarmee de raadspensionaris in 1619 het schavot beklom? We zullen het nooit weten. De waarde van al deze wandelstokken schuilt dan ook niet zozeer in het materiaal (waarvan de authenticiteit betwist is), maar in de historische gebeurtenis waarnaar ze verwijzen.

(1) Historisch

- Heeft het object of de (deel)collectie een associatie met een bepaalde belangrijke persoon, groep, gemeenschap, plaats, gebeurtenis(sen) of activiteit(en) in het verleden?
- Vormt het object of de (deel)collectie een getuigenis van een belangrijke historische periode, proces, thema, ontwikkeling, tijdsbeeld of levensstijl?

- Draagt het object of de (deel)collectie bij aan het begrip van een periode, plaats, activiteit, industrie, groep, gemeenschap, persoon of gebeurtenis(sen), en zo ja, hoe?

Verwante termen:

biografische waarde, sociaal-historische waarde, natuurhistorische waarde, wetenschapshistorische waarde, techniekhistorische waarde

Algemeen directeur van Museum Rotterdam. Hij bekleedt sinds 1997 de Bijzondere Leerstoel Roterodamum 'Geschiedenis van Rotterdam' aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Paul van de Laar

‘O bject met catalogusnummer 21063, beter bekend als de witte capitulatievlag van Rotterdam, heeft een enorme historische waarde. Niet dat je dat eraan afziet – het is een wit beddenlaken aan een bezemstok. Maar deze vlag is op 14 mei 1940 om 16.00 uur gedragen door sergeant-majoor Gerrit van Ommering toen Rotterdam zich na het desastreuze bombardement overgaf aan de Duitsers. Hij liep ermee over de oude Willemsbrug naar de Duitse troepen aan de andere kant van de Maas. Dat is ook nog goed op oude filmbeelden te zien. Museum Rotterdam kreeg de vlag in 1980 in zijn bezit. Tot die tijd had hij opgerold bij de familie Van Ommering in de meterkast gestaan. Wij mochten hem bij de weduwe komen ophalen. Heel blij waren we, want voor ons museum is het een topstuk natuurlijk. Voor het Rijksmuseum in Amsterdam is deze vlag ook hoogst interessant, voor hun afdeling over de vaderlandse geschiedenis. Maar ja, wij hebben hem! En de bloedvlekken erop, die laten we gewoon zitten. Want toen Van Ommering met die vlag door Rotterdam liep, heeft hij onderweg nog een gewonde Nederlandse marinier verbonden met een afgescheurde reep van de vlag. Daardoor zijn die bloedspetters erop gekomen. En dat heeft de belevingswaarde van de vlag weer verhoogd. Sinds hij bij ons in het museum staat, heeft dat tot allerlei bespiegelingen geleid ten aanzien van de authenticiteit. Sommige mensen hebben oude filmbeelden bekeken en constateerden dat de vlaggenstok vierkant is, terwijl die bij onze vlag rond is. Anderen zijn overtuigd dat het om een laken van Vroom & Dreesmann ging, en niet om zo maar eentje uit een openstaande woning. Er zijn meer witte vlaggen gebruikt op die dag in Rotterdam, maar wij twijfelen er niet aan: dit is de echte capitulatievlag. Maar dat de discussie om de zoveel tijd oplaait, geeft wel aan hoe bijzonder deze vlag is. ’

(2) Artistiek

- Is het object of de (deel)collectie op een bijzondere manier ontworpen, vormgegeven of uitgevoerd?
- Getuigt het object of de (deel)collectie van kunstzinnigheid, creativiteit of oorspronkelijkheid in idee, vorm of functie?
- Is het object of de (deel)collectie een goed voorbeeld van een bepaalde stijl, ontwerp, stroming of van het werk van een bepaalde kunstenaar, ontwerper of architect?
- Is het object of de (deel)collectie origineel of vernieuwend in zijn ontwerp?
- Toont het object of de (deel)collectie een hoge graad van creativiteit, vakmanschap of technisch vernuft in zijn uitvoering?

Verwante termen:

kunsthistorische waarde, architectuurhistorische waarde, ontwerpwaarde, vakmanschapswaarde, decoratieve waarde

(3) Informatief

- Wordt het object bewaard vanwege de informatie die eruit kan worden afgelezen, zoals bij archiefdocumenten, boeken en natuurhistorische objecten?
- Is het object of de (deel)collectie een interessant studieonderwerp voor wetenschappers en onderzoekers nu of in de toekomst?
- Bevat het object of de (deel)collectie specifieke elementen of onderdelen die interessant zijn voor onderzoek, studie en wetenschap?
- Vormt het object het cruciale bewijsstuk voor een bepaald proces, theorie of ontdekking?

Verwante termen:

wetenschappelijke waarde, onderzoekswaarde, documentatie-waarde, referentiewaarde, archiefwaarde

Studie voor Contra-compositie XVI, Theo van Doesburg, potlood, gouache, papier, 5 x 9 cm, 1924

Van Doesburg versus Mondriaan

De *Contra-composities* van Theo van Doesburg vertegenwoordigen een bijzondere artistieke waarde. Ze zijn sleutelstukken zowel in het oeuvre van Van Doesburg als voor de Nederlandse kunstgeschiedenis. De schilderijen met diagonalen vormden rebelse antwoorden op het werk van Mondriaan, die in deze periode uitsluitend horizontale en verticale lijnen gebruikte. Van Doesburg, die grote invloed heeft uitgeoefend op de kunstbeweging De Stijl, ontwikkelde zich rond 1923 onder invloed van architecten met wie hij samenwerkte in een nieuwe richting. Hij maakte composities waarin een element van beweging werd aangebracht door het gebruik van diagonalen en noemde ze 'contra-composities'. Het leidde tot een radicale breuk tussen de twee schilders en Mondriaan verliet kort daarop De Stijl.

De *Pindakaasvloer*, Wim. T. Schippers, voor het eerst uitgevoerd in 1962, aangekocht in 2010 door Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam, foto Lotte Stekelenburg

Pindakaas met humor

De artistieke waarde van de *Pindakaasvloer* van Wim T. Schippers is niet onbetwist. Toen de vloer in 2010 door Museum Boijmans Van Beuningen werd aangekocht, ontstond er een kleine rel met veel media-aandacht voor de aankoop en de kunstenaar. De meningen over de waarde van dit kunstwerk waren sterk verdeeld. Directeur Sjarel Ex noemde de vloer de belangrijkste aankoop van het jaar. Wim T. Schippers is op vele terreinen actief, als televisie- en radiomaker, schrijver en beeldend kunstenaar. Zijn werk wordt gerekend tot Fluxus, popart en conceptuele kunst. Humor en absurditeit

staan in zijn werk centraal. Schippers veroorzaakt graag verwarring en speelt met de traditionele ideeën van mensen over kunst. De *Pindakaasvloer* is een conceptueel kunstwerk en werd in 1962 voor het eerst door de kunstenaar uitgevoerd. De commotie die in 2010 ontstond, doet precies wat de kunstenaar al veertig jaar beoogt: mensen laten nadenken over wat kunst nu eigenlijk is. Daarnaast laat Schippers graag de luchtige kant van kunst zien. Zo beschouwd heeft de *Pindakaasvloer* veertig jaar na zijn première nog niets aan artistieke waarde ingeboet.

Zonder titel, ontwerp voor sgraffito, Jeroen Voskuyl, gouacheverf, potlood en papier, 84,5 x 73 cm, 1954

Voskuyls ontwerpschetsen

De ontwerpschetsen en tekeningen voor de sgraffito die kunstenaar Jeroen Voskuyl maakte voor het gebouw van de Faculteit Geodesie in Wageningen (ontworpen door architect F. Röntgen in 1953 en inmiddels Rijksmonument) zijn een bron van informatie.

Erfgenamen van de kunstenaar schonken de schetsen en tekeningen aan het Rijk. De kunstenaar Voskuyl is jong overleden en over zijn monumentale werk is weinig bekend. Dit laatste geldt voor veel monumentale kunst uit de wederopbouwperiode. Door Voskuyls ontwerptekeningen en schetsen te bestuderen, krijgen we op meer niveaus inzicht in het ontwerpproces. Allereerst in het ontstaan van deze specifieke sgraffito, maar ook in de atelierpraktijk van de monumentale kunstenaar. De schetsen en tekeningen zouden zelfs iets kunnen vertellen over de atelierpraktijk van monumentale kunstenaars uit de wederopbouwperiode in het algemeen. Vooral omdat er maar weinig andere bronnen beschikbaar zijn.

Sociaal-maatschappelijke waarden

Sociaal-maatschappelijke waarden zijn waarden die worden toegekend op grond van het actuele belang dat een bepaalde groep of gemeenschap heeft bij een object of (deel)collectie. Ze onderscheiden zich van ‘cultuurhistorische waarden’ omdat ze betrekking hebben op de actuele betekenis van objecten en collecties – niet op de historische betekenis. Sociaal-maatschappelijke waarden worden getoetst aan twee criteria: *maatschappelijk* en *beleving*.

Maatschappelijk heeft betrekking op een collectieve beleving, van een maatschappelijke groep die een actuele band heeft met een bepaald object of een collectie (zoals een Oranjevereniging bijzonder

betrokken kan zijn bij een koninklijke verzameling of een bepaalde geloofsgemeenschap bij het ‘eigen’ religieus erfgoed). Beleving slaat op een beleving die individueel ervaren wordt, maar die een collectief karakter krijgt als die gedeeld wordt door een grote groep mensen.

(1) Maatschappelijk

- Vervult het object of de (deel)collectie een actuele functie voor een bepaalde gemeenschap of groep en zo ja, hoe?
- Is het object of de (deel)collectie van bijzonder sociaal, spiritueel, religieus, maatschappelijk of politiek belang voor een bepaalde gemeenschap of groep en zo ja, waarom?
- Zijn er aan het object of de (deel)collectie bepaalde ideeën, gewoonten, tradities of gebruiken voor bepaalde groepen verbonden?
- Zijn er bepaalde belanghebbenden die mogelijk in actie zullen komen als ‘hun’ erfgoed in het geding is?

Suggestie: gebruik de gegevens die u hebt ingevuld op het referentiekaderformulier bij het bepalen van de maatschappelijke waarde.

Wanneer het maatschappelijke belang voor een groep of gemeenschap niet meer bestaat of leeft, dus niet langer actueel is, is er geen sprake van sociaal-maatschappelijke waarde. Wel kan het object of de (deel)collectie (sociaal-)historische waarde hebben (zie bij historische waarde).

Verwante termen:

sociale waarde, gemeenschapswaarde, spirituele waarde, religieuze waarde, symboolwaarde, identiteitswaarde

(2) Beleving

- Roept het object of de (deel)collectie een sterke zintuiglijke sensatie op (geur, geluid, smaak, gevoel, zicht) bij de beschouwer?
- Ademt het object of de (deel)collectie een bepaalde sfeer uit, roept het een bepaalde herinnering, herkenning of emoties op? Ademt het ouderdom of juist nieuwheid uit?
- Wordt het object of de (deel)collectie door velen uitgesproken mooi of lelijk gevonden?

De zolderkerk in Ons' Lieve Heer op Solder, gerestaureerd in negentiende-eeuwse stijl.
Foto Co de Kruijff

Katholiek Amsterdam

Museum Ons' Lieve Heer op Solder in Amsterdam heeft een interieur met sociaal-maatschappelijke waarden, omdat de katholieke huiskerk op zolder nog altijd een religieuze functie vervult voor katholiek Amsterdam (een maatschappelijke waarde). De kerk is voor publiek toegankelijk en wordt gebruikt voor missen, huwelijken en orgelconcerten. Dit draagt bij aan een andere sociaal-maatschappelijke waarde, de beleving.

Het huis van Pim Fortuyn in
Rotterdam, 'Palazzo di Pietro',
Collectie Stadsarchief Rotterdam,
Pim 362

Erfenis of erfgoed?

Toen de politicus Pim Fortuyn in 2001 werd vermoord, ging er een schokgolf door de Nederlandse samenleving. Velen spraken over de eerste politieke moord in Nederland sinds die op de gebroeders De Witt. Voor zijn aanhangers en getrouwen kwam de klap extra hard aan. Voor hen was hij de man die het volk een stem had gegeven. Niet alleen Fortuyns politieke boodschap, ook zijn persoonlijkheid sprak tot de verbeelding. Na zijn dood rees de vraag wat er met zijn nalatenschap – zijn woonhuis met inboedel, zijn archief en schilderijencollectie – moest gebeuren. Die werd door professionele organisaties vanuit verschillende invalshoeken beschouwd en gewaardeerd. Het Gemeentearchief Rotterdam vond Fortuyns papieren interessant, voor zover die betrekking hadden op diens rol in de lokale politiek. Het Historisch Museum Rotterdam nam objecten in zijn collectie op die Fortuyn als lokale politicus én als persoon typeerden. Maar wat te doen met Fortuyns woonhuis en inboedel? De inrichting van zijn woning vormde een afspiegeling van zijn dandyachtige levensstijl. Bewonderaars van Fortuyn ondernamen pogingen om van zijn huis in Rotterdam – het 'Palazzo di Pietro' – een museum te maken. Maar de financiering kwam uiteindelijk niet rond. Zo trokken belanghebbenden voor wie Fortuyns nalatenschap de grootste sociaal-maatschappelijke waarde vertegenwoordigde aan het kortste eind. Wat resteerde van de inboedel kwam op de veiling en raakte verspreid.

De belevingswaarden van een object of (deel)collectie hebben betrekking op de mate waarin het sensaties, emoties en associaties oproept. Deze kunnen zowel door de materiële als door de immateriële aspecten van het object of de (deel)collectie worden teweeggebracht. Bij beleving gaat het om een indivi-

duële ervaring, die een collectief karakter krijgt als ze door meer mensen wordt gedeeld.

Verwante termen:

emotionele waarde, zintuiglijke waarde, esthetische waarde, associatieve waarde

Kop van een skelet met brandende sigaret,
Vincent van Gogh
(1853-1890), olieverf op
doek, 32,3 x 24,8 cm,
1886 Antwerpen.
Van Gogh Museum,
Amsterdam (Vincent
van Gogh Stichting)

Atelierhumor

Publieke waardering voor kunstwerken strookt niet altijd met de kunsthistorische appreciatie. Het schilderij *Kop van een skelet met brandende sigaret* uit 1886 van Vincent van Gogh (1853-1890) is een voorbeeld van atelierhumor, bedoeld als ironisch commentaar op de traditionele lesmethoden van de academie. Het werk hing lange tijd in de vaste opstelling van het museum. Toen het daaruit verdween omdat de museumstaf het niet belangrijk genoeg vond om in de vaste presentatie te hangen, liet het publiek zijn teleurstelling blijken. Dat deed het Van Gogh Museum besluiten de publiekslieveling toch weer op zaal te hangen.

Gipsafgietsel van de *Venus van Arles*, Rijksmuseum van Oudheden, Leiden, 18de eeuw; kopie van het Romeinse standbeeld van marmer, Louvre, Parijs, 1ste eeuw na Chr. Foto Rijksmuseum van Oudheden

De waarde van gips

De *cultuurhistorische* waardering van gipsafgietsels die gemaakt zijn naar beeldhouwwerken vanaf de klassieke oudheid is nogal veranderd. Vonden velen ze aan het begin van de twintigste eeuw nog belangrijk, vanaf de jaren twintig nam de waardering voor dit type objecten af. Maar sinds twee decennia staan ze opnieuw in de belangstelling en zijn ze weer te zien bij diverse tentoonstellingen.

De *educatieve* waarde van de gipsen is gelegen in de rol die ze vervullen in het kunstonderwijs. Ook zijn ze interessant vanwege hun gebruiksgeschiedenis. Bij conservering mogen bijvoorbeeld de potloodsporen die in de loop van de tijd op het afgietsel zijn aangebracht tijdens modeltekenlessen, niet verwijderd worden. Ze worden als sporen van gebruik gezien en moeten daarom behouden blijven. Ook hebben sommige afgietsels *informatieve* waarde omdat er elementen zichtbaar zijn die op het originele beeldhouwwerk verloren zijn gegaan.

Door de gipsafgietsels en kopieën is in Europa *artistieke* waardering ontstaan voor de originele beelden. Veel mensen haalden de klassieke cultuur in huis en verwonderden zich erover.

Conservator Klassieke Wereld van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden (RMO). Hij is ook bijzonder hoogleraar Museale Aspecten van de Archeologie aan de Universiteit van Leiden.

Ruurd Halbertsma

‘Gipsafgietsels van beroemde beelden uit de oudheid waren lange tijd populair. Zo liet Lodewijk XIV kopieën maken van de reliëfs op de zuil van Trajanus in Rome. Op die manier kon de Franse koning laten zien dat hij op goede voet stond met de paus, dat hij connecties had met de high society. Archeologen zijn nog altijd blij met deze kopieën, omdat de reliëfs inmiddels ernstig zijn aangetast door luchtvervuiling en zure regen. Sommige gezichten zijn onherkenbaar, trompetten weggesleten. Op de afgietsels kun je ze nog goed waarnemen. Ook op de kunstacademies werden ze jarenlang gebruikt in het onderwijs – je kon de spierpartijen er zo mooi op bestuderen en niet alle jonge kunstenaars hadden geld voor een Grand Tour om de originelen te bekijken. Maar in het laatste kwart van de twintigste eeuw zijn de gipsen vaak als grofvuil aan de weg gezet. Het tekenen naar model was niet langer in. Nu is alles weer anders. Niet zo lang geleden hadden we een tentoonstelling over gipsafgietsels. Op zaal werden ze gerestaureerd. En dat heeft veel bezoekers getrokken. Bovendien zijn de tekenlessen in ons museum terug. Zelf vind ik de kopie van de Laocoön-groep heel bijzonder. Michelangelo was erbij toen die werd ontdekt in de zestiende eeuw, en restaureerde de ontbrekende arm. Maar helaas verkeerd. Later is die arm alsnog gevonden en in de originele, achterover gebogen positie teruggebracht. Het afgietsel laat nog de reconstructie van Michelangelo zien. En vertelt zo het verhaal van de herontdekking, de manier van restaureren destijds, de veranderende waarden in de beeldhouwkunst – beelden moesten toen heel zijn, niet in stukken – en de archeologen die de missende arm zochten. Alles bij elkaar een mooie illustratie van het leven van dit beeld. ’

Over de werkwijze van Mondriaan

De *Victory Boogie Woogie* vertegenwoordigt behalve hoge artistieke waarde ook een hoge informatiewaarde. Het schilderij is eigendom van de Nederlandse Staat en hangt, sinds de aankoop in 1998, in het Gemeentemuseum Den Haag. Daar is het de parel in de kroon van de collectie-Mondriaan. In 2006 begon een grootschalig onderzoek naar het schilderij om de ontstaansgeschiedenis en de conditie te bestuderen. Het Gemeentemuseum Den Haag en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed hebben dat deels op zaal, voor de ogen van het publiek, uitgevoerd. De complete restauratiegeschiedenis is getraceerd, historische bronnen zijn doorgelicht en de gebruikte materialen zijn grotendeels geïdentificeerd. Daarnaast leverde het opmerkelijke bevindingen op over de werkwijze van Mondriaan in zijn laatste levensjaren. Die kennis is heel waardevol voor het Mondriaan Restauratie Project waar het Gemeentemuseum de komende jaren nog aan werkt. De publicatie van het onderzoek naar de *Victory Boogie Woogie* stelt zowel het publiek als professionals in staat kennis te nemen van alle facetten van dit internationale topstuk.

Onderzoek naar de *Victory Boogie Woogie*, Piet Mondriaan, olieverf, papier, en plakband op doek, 127 x 127 cm, 1942-1944 In bruikleen aan het Gemeentemuseum Den Haag

Verkade-paviljoen trekt extra publiek

De Stichting Behoud Cultureel Erfgoed Verkade beheerde tot enkele jaren geleden een uitgebreide en diverse collectie over de geschiedenis van het Zaanse familiebedrijf. Het stichtingsbestuur vond het jammer dat het Verkade-erfgoed niet voor publiek toegankelijk was en maakte zich sterk voor een museale presentatie. In 2009 nam het Zaanse Museum de collectie over en bouwde er een apart paviljoen voor. Voor het museum betekende het een interessante verrijking van de collectie: het verhaal van Verkade paste prima in de context van de Zaanstreek als belangrijk industriegebied. Met het Verkade-paviljoen – inclusief een complete ‘chocolade-lijn’ – kreeg het museum er een geweldige publiekstrekker bij. Aan de Verkade-collectie kan behalve een hoge belevingswaarde ook een hoge economische waarde worden toegekend: sinds de uitbreiding van het museum met het Verkade-paviljoen steeg het bezoekersaantal van 23.000 naar 60.000 per jaar.

Het Verkade-paviljoen van het Zaanse Museum trekt veel bezoek

Gebruikswaarden

Gebruikswaarden hebben te maken met de functie en het daadwerkelijke gebruik van objecten en collecties, zowel vanuit museaal als economisch perspectief. Ze moeten niet verward worden met het potentiële gebruik of de bruikbaarheid. Dat aspect zit besloten in het ontwikkelpotentieel. (Zie ook de opmerking verderop in deze tekst over het verschil tussen gebruikswaarden en bruikbaarheid.) Gebruikswaarden worden getoetst aan twee criteria: *museaal* en *economisch*.

(1) Museaal

- Hoe vaak wordt het object gebruikt voor presentatie, educatie, onderzoek, raadpleging?
- Is het een topstuk in de vaste presentatie? Een publiekslieveling?
- Hoe vaak is erover gepubliceerd in populaire of wetenschappelijke media?
- Hoe belangrijk is het object voor de reputatie van de organisatie?

(2) Economisch

- Levert gebruik van het object of de (deel)collectie extra inkomsten voor de organisatie op?
- Genereert het gebruik van het object of de (deel)collectie indirect inkomsten voor de wijk, gemeente, regio of het land?
- Trekt het extra bezoekers?

Vier feest op een VOC-schip

Een van de belangrijkste attracties van Het Scheepvaartmuseum is de 'Amsterdam'. Het is een exacte kopie van het beroemde VOC-schip dat in 1749 al op zijn eerste reis verging. Het wordt beschouwd als een van de pronkstukken van het museum. Vooral voor gezinnen met kinderen is een bezoek aan dit schip een hoogtepunt. Het schip zelf heeft geen historische waarde; het is immers een replica. Maar omdat er veel publiek op afkomt en bovendien beschikbaar is als locatie voor evenementen, feesten en recepties, kan er behalve belevingswaarde en museale waarde ook een hoge economische waarde aan worden toegekend.

Replica van het
VOC-schip 'Amsterdam',
Het Scheepvaartmuseum,
foto Eddo Hartmann

Ontwikkelpotentieel

Op het waarderingsformulier is er naast de waardering aan de hand van de verschillende criteria ook ruimte om het ontwikkelpotentieel te benoemen. Is de huidige toegekende waarde te verhogen en zo ja, hoe? Bijvoorbeeld door herkomstonderzoek te doen, door de toestand te verbeteren door een restauratie, of wellicht door het object of de (deel)

collectie in een beter passende context te plaatsen. Soms worden objecten waarover weinig bekend is, bewaard omdat het vermoeden bestaat dat uitgebreider onderzoek meer kennis zal opleveren. En dat daardoor de cultuurhistorische, sociaal-maatschappelijke en/of de gebruikswaarden zullen toenemen.

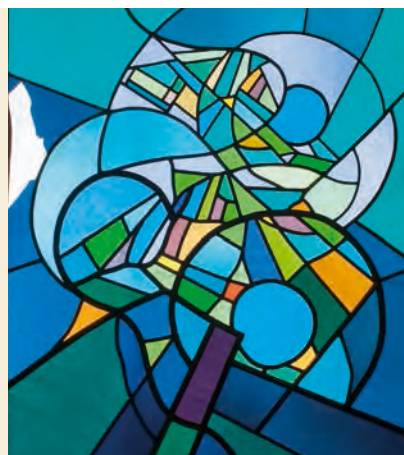
De ontmaskerde kast

Een in 1943 op de veiling verworven miniatuurkastje in de collectie van het Nederlands Openluchtmuseum zou afkomstig zijn van het eiland Ameland of uit de provincie Friesland. Het werd gedateerd in de zeventiende eeuw. Onlangs zijn de verschillende houtsoorten, verf- en laklagen, pigmenten, patina's, gereedschapssporen en vlekken onderzocht. En wat bleek? De draadnagels waren van na 1860 en pigmenten als titaanwit wezen erop dat de beschildering na 1920 moest zijn aangebracht. Wat als een zeldzaam overblijfsel van de wooncultuur van een zeventiende-eeuwse gemeenschap was beschouwd, bleek het werk van decoratieschilders en antiquairs uit het begin van de twintigste eeuw. De cultuurhistorische waarde van het kastje is daarmee voor het Nederlands Openluchtmuseum aanzienlijk gedaald. De informatiewaarde steeg daarentegen. Het is nu het best onderzochte object aan de hand waarvan veel vergelijkbare gevallen zijn ontmaskerd.

Dit '17de-eeuwse' miniatuurkastje bleek het werk van decoratieschilders en antiquairs uit het begin van de 20ste eeuw

Experiment vanuit de lucht

Van het glasraam *Vlucht* werd de waarde laag beoordeeld omdat de informatie erover summier is. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft het sinds 1952 in de collectie en over de kunstenaar Piet Kraus (1909-1974) is niet veel meer bekend dan dat hij in Dordrecht werkte, tekendocent was en dat een aantal van zijn werken – via de Beeldende Kunstenaars Regeling – in de Rijkscollectie is opgenomen. Onderzoek wees echter uit dat achter dit raam een onvermoed verhaal schuilgaat. Het raam bleek gemaakt in 1949 na een experiment van de opdrachtcommissie van de vakgroep Stichting der Nederlandse kunstschilders. Kunstenaars konden toen op uitnodiging van de KLM de aarde vanuit de lucht zien en verwerkten daarna hun indrukken in hun werk. Dat was een regelrechte noviteit. Het object wordt daarvoor nu historisch hoger gewaardeerd. Het verhaal erachter geeft het raam een zekere belevingswaarde.

Vlucht, Piet Kraus, glas-in-loodraam, 134,5 x 117 cm, 1952

Het Bagagerijtuig NS D 4088 is te zien in de vaste expositie 'Beladen treinen' in het Spoorwegmuseum. Foto Anna van Kooij

Bagagerijtuig NS D 4088

Het Spoorwegmuseum werd in 2003 door een Duitse spoorwegfanaat opmerkzaam gemaakt op een in Boekarest, Roemenië, aangetroffen Nederlands bagagerijtuig. Foto's wezen uit dat het ging om een drie-assig, in 1914 door Werkspoor in Amsterdam gebouwd rijtuig. De fabrieksplaten zaten er nog op. Het rijtuig was in de Tweede Wereldoorlog naar het oosten afgevoerd en belandde achter het IJzeren Gordijn. Het museum besloot het bagagerijtuig – na inspectie ter plaatse – naar Nederland terug te halen. Het zou ook in de authentieke staat tentoongesteld worden, om zo een deel van de geschiedenis van het rijtuig te laten zien. In 2007 kwam onder een roestlaag het originele nummer tevoorschijn: D 4088. Het is een mooi voorbeeld van een object met een groot ontwikkelpotentieel. In de Roemeense context had het nauwelijks waarde, maar nu het is opgenomen in de collectie van het Nederlands Spoorwegmuseum heeft het nieuwe betekenis gekregen. Ook doordat er nu meer bekend is over de herkomst, is de waarde van het rijtuig gestegen.

In de kolom 'Ontwikkelpotentieel' op het waardeeringsformulier kunt u aangeven of u veel, enigszins, weinig of geen mogelijkheden ziet om de waardering van het object of de (deel)collectie te verhogen.

- Kan onderzoek naar de herkomst, de gebruikte materialen of de gebruiksgeschiedenis kennis opleveren die de cultuurhistorische en/of gebruikswaarden verhogen?
- Kan de waardering toenemen door onderzoek, restauratie of het plaatsen in een beter passende context?
- Biedt het object of de (deel)collectie een mogelijkheid voor gebruik die nu nog niet is benut? Kan er bijvoorbeeld aan de hand van het object of de (deel)collectie een verhaal worden verteld dat een rol kan spelen bij presentatie en educatie, en dat nu niet wordt benut?
- Kan een niet-functionerend object weer werkend worden, door bijvoorbeeld de toestand te verbeteren (een stilstaande klok laten lopen, een installatie die weer kan bewegen)?
- Kan het object of de (deel)collectie op een aanvullende manier toegankelijk gemaakt, bijvoorbeeld digitaal?

Een groot ontwikkelpotentieel betekent dat er goede mogelijkheden zijn voor de waardeontwikkeling van het object of de (deel)collectie in kwestie, en dat investering in waardeontwikkeling de moeite waard wordt geacht. Een groot potentieel gaat meestal gepaard met een (relatief) lage waardering. Een hoog gewaardeerd object zal over het algemeen minder ontwikkelpotentieel hebben, omdat er vaak al meer onderzoek naar is gedaan.

Omschrijf in de kolom ernaast welke acties het museum moet ondernemen om de waarde te ontwikkelen. Bijvoorbeeld de toestand verbeteren waardoor de artistieke waarde en de presentatiewaarde hoger worden, of onderzoek doen naar de herkomst, geschiedenis of makelij.

Er is een verschil tussen gebruikswaarden en de bruikbaarheid. De gebruikswaarden hebben betrekking op het feitelijke, actuele gebruik van een object of (deel)collectie. De bruikbaarheid heeft betrekking op *potentieel* gebruik. In de kolom 'Ontwikkelpotentieel' op het waardeeringsformulier kunt u aangeven welke mogelijkheden er zijn om de gebruikswaarden – en andere waarden – te verhogen.

STAP 5: verwerking van de toetsing

De resultaten die de voorgaande stappen hebben opgeleverd, kunt u op verschillende manieren verwerken. Afhankelijk van de aanleiding en vraagstelling kan het eindresultaat bestaan uit:

- een beschrijving van betekenis
U kunt de toetsing met de argumenten in een beredeneerde en bondige tekst samenvatten, waarin u vanuit de vraagstelling en binnen het gekozen referentiekader de waarden van het object of de (deel)collectie voor de verschillende belanghebbenden beschrijft. Ook geeft u daarbij aan hoe het object of de (deel)collectie zich in waarde verhoudt tot de objecten of (deel)collecties waarmee is vergeleken. De 'beschrijving van betekenis' is een goed middel om aan anderen uit te leggen wat de waarde van een object of (deel)collectie is en waarom.
- een waarderangorde of -groepering
De waarde van verschillende objecten of (deel)collecties kunt u met elkaar vergelijken als ze binnen hetzelfde referentiekader zijn gewaardeerd. Er kan een beredeneerde rangorde worden opgesteld of een indeling in waardecategorieën, zoals bijvoorbeeld topstukken, kerncollectie, steuncollectie, rekwisieten of een wat grovere onderverdeling tussen de museale en niet-museale collectie. Bij natuurhistorische musea is het bijvoorbeeld gebruikelijk een onderscheid te maken tussen de wetenschappelijke en de educatieve collectie. Deze onderverdeling kunt u gebruiken om te bepalen hoe u omgaat met de verschillende collectieonderdelen: het bruikleenbeleid, de bewaaromstandigheden en de mate waarin fysiek verval wordt geaccepteerd.
- een investeringsplan
Door vergelijking van de huidige waardering met het ontwikkelpotentieel kunt u prioriteiten stellen voor een investering in de ontwikkeling van waarde. Waar liggen er kansen voor waardeontwikkeling? Welke activiteiten leveren de meeste waardeverhoging op?

Suggestie: maak van het eindresultaat van de waardering ook een samenvatting op hoofdlijnen. Dat is voor partijen buiten het museum, zoals gemeentebesturen, kunstraden, culturele adviesbureaus, fondsen en subsidieverstrekkers handiger dan een gedetailleerd, pagina's dik verslag.

Conservator Museum Ons' Lieve Heer op Solder

Thijs Boers

‘In Ons' Lieve Heer op Solder begon het allemaal met een zeventiende-eeuwse trap. De treden vertoonden ernstige slijtage. Op een dag durfden we er niemand meer op te laten. Er kwamen zoveel bezoekers dat het vermoedelijk ten koste ging van ons monumentale gebouw. We hebben toen een risico-analyse voor het hele museum uitgevoerd. Voor het pand, de zolderkerk en de objecten. Ook is er bouwhistorisch onderzoek gedaan en de bewonersgeschiedenis is uitgezocht. Dááruit is de waardering van onze collectie voortgekomen. En wat bleek toen? Het *pand* was uniek in Nederland. Geen zeventiende-eeuws exemplaar was zo goed behouden als het onze. Maar we wilden er geen glazen stulp overheen zetten en alles laten zoals het was. De knoop werd al snel doorgehakt: het pand zelf kwam op de eerste plaats. En in dienst daarvan zouden we anders omgaan met de collectie. Zo is de vochtige, koude muur aan de noordzijde, waartegen een aantal kwetsbare schilderijen hing, niet op een moderne manier aangepakt. Maar hebben we die schilderijen gewoon naar een drogere plek verhuisd. Ons' Lieve Heer op Solder is dus veranderd van een museum in een *historisch huis*. En daarom is er een conservator speciaal voor het pand aangesteld. Dat ben ik geworden. Steeds meer ben ik te weten gekomen over het huis, de technische constructie, de bouwmaterialen, de bewoners, het kleurgebruik. Ontdekkingen die stuk voor stuk belangrijk waren voor het omvangrijke restauratieproject dat bij ons binnenkort wordt voltooid. Daarbij kreeg de zolderkerk het uiterlijk uit de negentiende eeuw terug, de laatste periode waarin de kerk nog als kerk functioneerde. Van de ene helft van het altaar is de roodbruine marmering uit die tijd vrij gelegd, terwijl de andere helft van het altaar naar dat voorbeeld is nageschilderd. De andere kleurlagen van eerdere marmeringen zitten er nog onder, zodat het weer in een andere staat is terug te brengen. Want wie weet zijn er over tweehonderd jaar wel compleet nieuwe inzichten. ’

Thijs Boers bij het hoofdaltaar in de zolderkerk
van Ons' Lieve Heer op Solder

STAP 6: besluit of actie

Gebruik het eindproduct van de waardering als beginpunt en onderbouwing van nieuwe beslissingen of acties. Bijvoorbeeld om het belang van het object of de (deel)collectie beter te beargumenteren, om het belang te bespreken met gebruikers of publiek, om de toegankelijkheid te vergroten, om beslissingen te nemen over ingrepen. Maar ook bij de uitvoering van een risicoanalyse, om prioriteiten te stellen aan behoud en beheer of om conflicterende belangen bespreekbaar te maken.

Een waardering ligt niet voor altijd vast, de factor tijd speelt vaak een rol. Een 'beschrijving van betekenis' wordt opgesteld vanuit een vooraf bepaalde aanleiding en vraagstelling, binnen een bepaald referentiekader, en heeft als zodanig een beperkte geldigheid en reikwijdte. Beschouw hem niet als een absolute aanduiding van de waarde, maar als een instrument dat informatie kan bevatten die ook op andere momenten bruikbaar is. De belangrijkste aspecten die het object of de (deel)collectie karakteriseren staan vaak min of meer vast. Daarnaast is het goed te beseffen dat 'waardering' veranderlijk is,

die kan toenemen, verminderen en ontwikkeld worden, bijvoorbeeld doordat meer informatie beschikbaar komt.

Wanneer de vraagstelling of de samenstelling van het waarderingsteam tussentijds wijzigt, kan dat invloed hebben op de uitkomst van de waardering. Dan kan het soms noodzakelijk zijn om de waardering op-nieuw uit te voeren. Ook het verkrijgen van aanvullende gegevens en nieuwe kennis over het object of de (deel)collectie kan de uitkomst van de waardering beïnvloeden.

De koffer van Léon Cohen

Ook de emotionele waarde van een object of (deel)collectie kan veranderen in de loop der jaren. Zo heeft het Joods Historisch Museum in de huidige opstelling een koffer tentoongesteld van Léon Albertus Alexander Cohen (1898-1980). Een joodse Amsterdammer – hij was inspecteur van politie – die in het voorjaar van 1943 op transport is gesteld. Slechts één koffer met bezittingen mocht hij meenemen. Cohen kwam in het doorgangskamp Westerbork en werd daar administrateur van de stafbarakken. Toen hij op 12 april 1945 met negenhonderd medegevangenen was bevrijd, keerde hij terug naar Amsterdam. Samen met zijn koffer. Dertig jaar geleden bestond er nog weinig belangstelling voor dit soort objecten. Maar doordat er inmiddels zo veel foto's uit de Tweede Wereldoorlog bekend zijn van mensen die met een koffer in de hand op hun transport wachten – en de oorlog vaak niet overleefden – is de koffer inmiddels beeldbepalend. En wordt die juist wel gewaardeerd, verzameld en tentoongesteld.

Koffer van
Léon Cohen.
Collectie Joods
Historisch
Museum

Conservator Museum Willet-Holthuysen en Amsterdam Museum

Hubert Vreeken

‘N a afloop van de waardering in Willet-Holthuysen, was maar één conclusie mogelijk. We wilden de inrichting van het grachtenpand zoveel mogelijk terugbrengen in de negentiende-eeuwse situatie. De periode dat het echtpaar Willet er woonde. Want uit hun nalatenschap hadden we nog veel spullen die ze speciaal voor hun woonhuis hebben besteld: stoelen, servies, zilver, porselein, klokken, salontafels, glaswerk. Alleen het interieurtextiel vormde een probleem. We hebben daarbij twee sporen gevolgd: aan de ene kant restaureren, wat veel geld kost. We hebben kostbare lopers gekocht, iets typisch negentiende-eeuws, en die in alle gangen en het trappenhuis uitgerold. Aan de andere kant hebben we iets gedaan wat ik ontstoren noem, met minimale middelen een maximaal effect nastreven. Voor de gordijnen bijvoorbeeld hebben we op de Albert Cuyp-markt stof gekocht en ze gewoon laten maken. Dat is mooi geworden – en met respect naar de erflaters. En daarna was het tijd voor bezinning. Wat wilden we nog meer? We wilden immers in ons museum meer de woonhuiscultuur laten zien, niet zomaar een huis met spullen erin. Inmiddels vertellen we in Willet-Holthuysen een verhaal: over de bewoners en het personeel. Dat upstairs-downstairs-gevoel zie je terug bij de gedekte tafel in de chique eetkamer, met dessertservies, kaarsen die net uitgeblazen lijken en een servet dat nog op de zitting van een scheef staande stoel ligt. Boven dit vertrek hebben we de oude provisiekamer weer zo ingericht dat het lijkt of de huishoudster er weer rondloopt. Ook is het nauwe doorsteekje voor het personeel om snel in de balzaal te komen – om de wijnglazen bij te vullen – weer toegankelijk. En in de keuken hadden we in de kerstvakantie allerlei cadeautjes uitgestald: strengen wol, kaas, worst, klompen. Dat paste bij mevrouw Willet. Zij schonk met de feestdagen vaak presentjes aan de Amsterdamse armen via de diaconie. Die werden in de keuken verzameld en ingepakt. Met al dit soort kleinere en grotere aanpassingen proberen we het negentiende-eeuwse huishouden van de Willets voor de bezoekers weer tot leven te wekken. ’

Hubert Vreeken in de eetsalon van
het echtpaar Willet-Holthuysen

Geraadpleegde literatuur en suggesties voor verder lezen

K. van Assche, J. Bazelmans e.a., *Het cultuurhistorisch argument*, Uitgave Projectbureau Belvedere, Utrecht 2009.

F. Bergevoet, A. Kok, M. de Wit (red.), *Leidraad voor het afstoten van museale objecten*, Instituut Collectie Nederland 2006.

F. Bergevoet, T. Luger, 'Deltaplancriteria ter discussie', *Museumvisie*, jaargang 24, 2000, nr. 4.

A.M. Bevers, M.E. Halbertsma, *Behouden is kiezen: over het verzamelen, selecteren en wijzigen van museale collecties*, Rijswijk 1991.

A. Brokerhof, S. Hartog, G. Huisman, T. Luger, *Hulpmiddel bij de waardering van historische interieurs*, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2011. Webpublicatie, www.cultureelerfgoed.nl

A. Bülow, A. Brokerhof, *The QALY in Collection Care – a cost effectiveness approach to collection management*, Preprints of the ICOM-CC 16th Triennial Meeting, Lisbon 2011. J. Bridgeland (ed.), Critério, Almada, dvd, 10 p.

S. Coene, S. Marsfelder, *Museumcollecties in delen. MUSIP als nieuw instrument voor collectiebeheersing*, Stichting Ondersteuning Musea, 2000.

Conservation principles. Policies and guidance for the sustainable management of the historic environment. Uitgave English Heritage, 2008.

Erfgoed in overvloed. Discussienota over selectie van cultureel erfgoed, ministerie van OCW, Zoetermeer 2000.

F. Grijzenhout (red.), *Erfgoed. De geschiedenis van een begrip*, Amsterdam 2007.

Handreiking roerend religieus erfgoed. Praktisch hulpmiddel bij het waarderen en herbestemmen van religieuze voorwerpen.

Uitgave van Museum Catharijneconvent en de Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland, z.j.

A. van der Horst, M. de Groot, E. Lagendijk, *Meer dan waard. De maatschappelijke betekenis van musea*. DSP-groep in opdracht van de Nederlandse Museumvereniging, 2011.

- F. Huysmans, J. de Haan, *Het bereik van het verleden. Ontwikkelingen in de belangstelling voor cultureel erfgoed*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2007.
- A. Kok, P. Nijhof, *Erfgoed dat beweegt! Waardering van de mobiele collectie Nederland*, Amsterdam 2006.
- R. van der Laarse, (red.) *Bezeten van vroeger. Erfgoed, identiteit en musealisering*, Amsterdam 2005.
- T. Luger, *Handreiking voor het schrijven van een collectieplan*, Tilburg/Amsterdam, 1998, tweede herziene druk 2003.
- P. van Mensch, *Voor nu en later. Het verzamelbeleid van musea in Nederland*, Amsterdam 2003.
- Ontgrenzen en verbinden. Naar een nieuw museumbestel*. Adviesrapport Raad voor Cultuur, Den Haag 2013.
- H. Pennock (red.), *Erfgoedverhalen voor Charlotte van Rappard-Boon*, Den Haag 2007.
- De praktijk van het waarderen*, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, werkconferentie 15-11-2010. Webpublicatie, www.cultureelerfgoed.nl
- C. Reed, *Reviewing Significance 2.0 (2012). A framework for assessing museum collections' significance, management and use*. Webpublicatie, www.collectionslink.org.uk
- Significance. A Guide to Assessing the Significance of Cultural Heritage Objects and Collections*, Heritage Collections Council, 2001. Webpublicatie, www.collectionsaustralia.net
- De techniek van het waarderen*, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, werkconferentie 18-11-2009. Webpublicatie, www.cultureelerfgoed.nl
- P. Timmer (red.), *Niets gaat verloren. Twintig jaar selectie en afstoting uit Nederlandse museale collecties*. ICN, Boekmanstichting, Amsterdam 2007.
- Van object naar samenhang, De instandhouding van ensembles van onroerend en roerend cultureel erfgoed*. Rapport opgesteld in opdracht van het Directeurenoverleg Cultuurdiensten, Zeist, Den Haag, Amsterdam 2004.
- L. Veeger, *De collectiebalans. Een onderzoek naar het wel en wee van museumcollecties in Nederland*, Instituut Collectie Nederland, Amsterdam 2008.

Verklarende woordenlijst

Artistieke waarde

Een object of (deel)collectie heeft artistieke waarde als het/deze getuigt van kunstzinnigheid, creativiteit, technisch vernuft, oorspronkelijkheid in idee, vorm of functie. Of als het een goed voorbeeld is van het werk van een bepaalde kunstenaar, ontwerper of architect. Ook weegt mee: de mate waarin het object of (deel)collectie een goed voorbeeld is van een bepaalde stijl, ontwerp, stroming.

Belanghebbende

Persoon, groep of gemeenschap die een bijzondere waarde hecht aan een object of (deel)collectie, er een actuele band mee heeft of een bepaald belang bij heeft.

Beleving

De beleving van een object of (deel)collectie heeft betrekking op de mate waarin het sensaties, emoties en associaties oproept bij de beschouwer. Beleving gaat om een individuele ervaring die een collectief karakter krijgt doordat die gedeeld wordt door een grote groep mensen.

Beschrijving van betekenis

Een beredeneerde en bondige tekst met een samenvatting van de waarden van een object of (deel)collectie voor bepaalde belanghebbenden. Die wordt opgesteld aan de hand van een vraagstelling, vooraf vastgestelde en gedefinieerde criteria en binnen een passend referentiekader.

Betekenis

De combinatie van diverse waarden – van historische tot maatschappelijke – bepaalt de betekenis van een object of (deel)collectie.

Collectiemanagement

Het strategisch inzetten van mensen en middelen om de collectie optimaal te gebruiken, behouden en ontwikkelen.

Collectieplan

Een document dat inzicht biedt in de reikwijdte en samenstelling van de collectie, het beleid ten aanzien van de collectie beschrijft en dat beleid uitwerkt in concrete actiepunten.

Cultuurhistorische waarden

De waarderingsmethodiek onderscheidt drie cultuurhistorische criteria: historisch, artistiek en informatief. De waarden die op grond van deze criteria worden toegekend, kunnen worden verhoogd of verlaagd door de kenmerken. Een object of (deel)collectie dat aan een of meer cultuurhistorische criteria voldoet, kan worden gerekend tot het cultureel erfgoed.

Economische waarde

Bij economische waarde gaat het niet om de financiële waarde van een object of (deel)collectie, maar om de inkomsten die het object of de (deel)collectie voor de organisatie, wijk, gemeente of regio oplevert, of de mate waarin het/deze extra bezoekers trekt.

Ensemble

De mate waarin samenhang bestaat tussen een object of (deel)collectie en de rest van de (deel)collectie, de instelling (het museum) en de omgeving, of de samenhang tussen de onderdelen waaruit het object of de (deel)collectie is samengesteld.

Gebruikswaarden

Waarden die betrekking hebben op het feitelijke, actuele gebruik van een object of (deel)collectie.

Herkomst

De ontstaans-, gebruiks- en verwervingsgeschiedenis van het object of de (deel)collectie.

Historische waarde

Een object of (deel)collectie heeft een historische waarde wanneer het een relatie heeft met belangrijke historische personen, gebeurtenissen, plaatsen, perioden, thema's en gemeenschappen. Of getuigt van een bepaalde historische periode, proces, ontwikkeling, thema, tijdsbeeld of levensstijl.

Informatieve waarde

Een object of (deel)collectie heeft informatieve waarde wanneer er gegevens uit kunnen worden afgelezen of elementen bevat die bijdragen aan wetenschappelijke bestudering en onderzoek – nu of in de toekomst.

Kenmerken

Vier kenmerken – toestand, ensemble, herkomst en zeldzaamheid – aan de hand waarvan een object of (deel)collectie kan worden beschreven. De uitkomsten van de toetsing aan de hand van deze vier kenmerken leiden niet tot een waardering, maar kunnen de inhoudelijke waarden (cultuurhistorisch, sociaal-maatschappelijk en gebruik) versterken of verzwakken.

Maatschappelijke waarde

Een object of (deel)collectie heeft maatschappelijke waarde wanneer een maatschappelijke groep of gemeenschap een actuele band heeft met een bepaald object of (deel)collectie.

Museale waarde

Museale waarde heeft betrekking op de mate waarin een object of (deel)collectie in het hier en nu gebruikt wordt voor presentatie, educatie en onderzoek.

Ontwikkelpotentieel

Ontwikkelpotentieel heeft betrekking op de mate waarin er mogelijkheden zijn voor waardeontwikkeling, bijvoorbeeld door middel van onderzoek of het verbeteren van de toestand. Hierdoor kunnen de

cultuurhistorische, sociaal-maatschappelijke en/of de gebruikswaarden van het object of (deel)collectie worden verhoogd.

Referentiekader

Het kader waarbinnen een object of (deel)collectie gewaardeerd wordt. Dat kader kan internationaal, nationaal, regionaal, of lokaal zijn. Maar ook de eigen organisatie of een bepaalde groep of gemeenschap.

Representatie

De mate waarin een object of (deel)collectie representatief is voor een bepaalde periode, plaats, stijl, stroming, gebruik, thema, gemeenschap, etc.

Sociaal-maatschappelijke waarden

De actuele, sociale, religieuze, politieke, maatschappelijke of spirituele betekenis die het object of (deel)collectie voor een groep of gemeenschap heeft. Wanneer de betekenis niet langer actueel is, gaat het om (sociaal-)historische waarde.

Toestand

De staat waarin een object of (deel)collectie zich bevindt.

Waarde

De waarde van een object of (deel)collectie is dat wat het belangrijk maakt – vanuit een bepaalde vraagstelling, binnen een passend referentiekader, getoetst aan vooraf bepaalde en gedefinieerde criteria en voor bepaalde belanghebbenden.

Waarderen

Waarderen is het doen van beargumenteerde en verifieerbare uitspraken over de waarde van een object of (deel)collectie, aan de hand van een vraagstelling, vooraf vastgestelde en gedefinieerde criteria, binnen een passend referentiekader en voor bepaalde belanghebbenden.

Waarderingskader

Kader waarbinnen een waardering wordt uitgevoerd. Dit kader bestaat uit een combinatie van vraagstelling, referentiekader, criteria en belanghebbenden.

Zeldzaamheid

De mate waarin een object of (deel)collectie uitzonderlijk is.

Waarderingsformulier

De gegevens op dit deel van het formulier worden bij de hele waardering gebruikt en kunnen steeds naar een nieuw formulier worden gekopieerd.

Aanleiding voor de waardering: _____ Uitgevoerd door: _____

Vraagstelling voor de waardering: _____ Datum: _____

Referentiekader voor de waardering met argumentatie: _____
gebruik desgewenst het referentiekaderformulier als hulpmiddel

		Definiëring van het waarderingskader Beschrijf waaraan een object of (deel)collectie moet voldoen om resp. laag, gemiddeld of hoog gewaardeerd te worden voor de verschillende criteria			
Criteria		Hulpvragen	Laag	Gemiddeld	Hoog
Kenmerken	Toestand (staat, conditie, intactheid, materiële authenticiteit, materiële integriteit)	Verkeert object/collectie in goede toestand, is het compleet, is het de originele toestand, is het geschikt voor gebruik?			
	Ensemble (compleetheid, eenheid, samenhang, conceptuele integriteit, conceptuele authenticiteit, contextuele authenticiteit)	Bestaat object/collectie uit onderdelen die samen een geheel vormen? Hoe? Is dat geheel compleet?			
	Herkomst (documentatie, levensverhaal, biografie, bron, provenance, pedigree)	Is de herkomst van object/collectie bekend, gedocumenteerd, betrouwbaar?			
	Zeldzaamheid en representatie (uniciteit, voorbeeldwaarde, prototype, type-exemplaar)	Is object/collectie uniek, in de wereld, in het land, binnen de collectie? Is het in hoge mate representatief voor een bepaalde periode, plaats, stijl, stroming, gebruik, thema, gemeenschap?			
Cultuurhistorisch	Historisch (biografisch, sociaal-historisch, natuurhistorisch, techniekhistorisch, wetenschapshistorisch)	Is er een associatie met een bepaalde persoon, groep, gebeurtenis, plaats, activiteit in het verleden? Is er een associatie met een bepaalde periode, proces, thema, ontwikkeling, tijdsbeeld of levensstijl?			
	Artistiek (kunsthistorisch, architectuurhistorisch, ontwerp, vakmanschap, makelij, decoratie)	Is object/collectie bijzonder om zijn ontwerp, concept, uitvoering, vormgeving, techniek, creativiteit? Is het een representant van een bepaalde stijl, stroming, kunstenaar?			
	Informatief (studie, onderzoek, wetenschap, documentatie, referentie, getuigenis, archief)	Wordt object/collectie bewaard vanwege de informatie die het bevat en kan die worden bestudeerd?			
Sociaal-maatschappelijk	Maatschappelijk (sociaal, spiritueel, religieus, politiek, symbool, gemeenschap, identiteit)	Vervult object/collectie een functie voor een bepaalde groep of gemeenschap in het hier en nu? Zijn er groepen die nu een bijzondere band met het object hebben? Heeft het een actuele, sociale, religieuze, politieke, maatschappelijke betekenis? Is het object bepalend voor de identiteit van een groep op dit moment?			
	Beleving (emotie, zintuiglijk, esthetisch, associatief)	Wekt object/collectie een bepaalde collectieve beleving op? Ademt het een bepaalde sfeer uit, roept het emoties op? Speelt het op een bepaalde manier in op de zintuigen?			
Gebruik	Museaal (presentatie, educatie, onderzoek)	Wordt object/collectie op dit moment gebruikt voor presentatie, educatie, onderzoek? Speelt het een bijzondere rol in de tentoonstelling? Wordt erover gepubliceerd?			
	Economisch (bedrijfskapitaal, financieel, pr, spin-off, toeristisch, reputatie)	Genereert object/collectie inkomsten voor de organisatie? Trekt het bezoekers? Is het bepalend voor de bekendheid en reputatie van de organisatie?			
Aanvullend	Vul in	Omschrijf			
	Vul in	Omschrijf			

* Waardering
De score van de waardering kan worden toegekend in woorden, bijvoorbeeld 'laag', 'gemiddeld', 'hoog'. Een criterium kan ook niet van toepassing zijn; vul dan n.v.t. in.
Geef in het vak ernaast de argumenten voor de score.

Deze helft van het formulier wordt voor elk te waarderen object of (deel)collectie steeds opnieuw ingevuld

Uitgevoerd door: _____

Datum: _____

Gegevens object of (deel)collectie: _____

** Ontwikkelpotentieel

Geef aan of u veel, enigszins, weinig of geen mogelijkheden ziet om de waardering van object/collectie te verhogen door bijvoorbeeld onderzoek, restauratie of het plaatsen in passende context. Doe dit d.m.v de cijfers 0 t/m 3: 0 = geen, 1 = weinig, 2 = enigszins, 3 = veel.

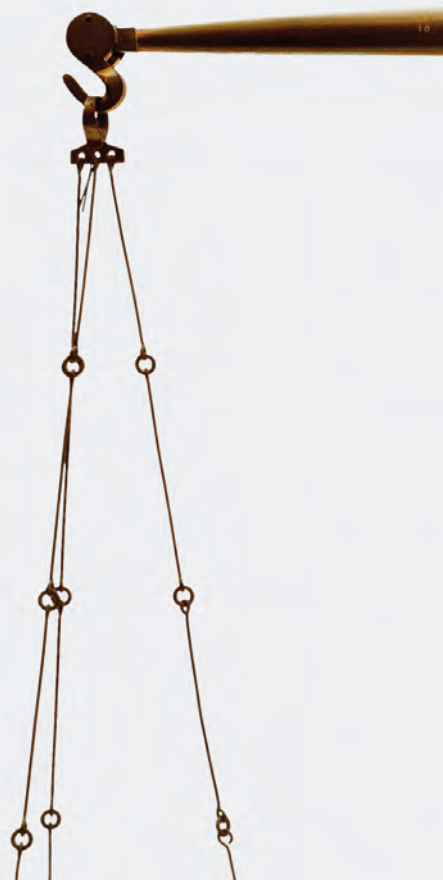
Omschrijf in het vak erna wat kan worden gedaan om het potentieel te benutten.

Referentiekaderformulier

Aanleiding voor de waardering: _____

Vraagstelling voor de waardering: _____

[illegible]

Welke waarde heeft een museale collectie of museaal object?
Wie bepaalt die waarde en hoe? Op de museale weegschaal.
Collectiewaardering in zes stappen is een praktisch hulpmiddel
voor de toekenning van verschillende soorten waarde aan
objecten en collecties.

Deze publicatie is bedoeld voor iedereen die zich bezighoudt
met het professioneel beheer van een collectie.

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het
Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.

